

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑΝ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

Υ Π Ο

ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ δ. θ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

“Ο,τι μέλλει ν’ ακολουθήσῃ ἀποτελεῖ μᾶλλον ἐλευθέραν διατύπωσιν ἀπόψεών τινων περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ διατάγματος De oecumenismo*, ἡ κριτικὴν ἄρθρον κατ’ ἄρθρον τοῦ κειμένου αὐτοῦ. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δευτέρῳ μέρει, ἐνθ’ ἀσκειῖται «κριτική», συζητοῦμεν περὶ γενικῶν τινων «ἀρχῶν», τὰς ὁποίας θέτει ἢ προϋποθέτει τὸ De oecumenismo. Ἡ συζήτησις δ’ αὕτη εἶναι δυνατὴ μόνον, ὅταν προϋποθέτῃ τὰ διαλαμβανόμενα ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ παρόντος μικροῦ μελετήματος.

Πρὶν ἢ εἰσελθῶμεν εἰς τὸ προκείμενον, ὑπογραμμίζομεν ἐκ προοιμίου ταῦτα: Ὁμολογοῦμεν ὅτι πολὺ δυσκολευόμεθα νὰ ἐκφράσωμεν ὅ,τι πιέζει τὸ στήθος ἡμῶν σχετικῶς πρὸς τὴν ἱεράν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος τῆς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ. Ἐξ ἀρχῆς ζητοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, τοὺς ὁποίους αἱ ταπειναὶ σκέψεις τοῦ παρόντος ἤθελον τυχὸν στενοχωρήσει. Διαβεβαιοῦμεν τοὺς ἀδελφούς τούτους, ὅτι ἐγράψαμεν, διότι ἠγαπήσαμεν πολὺ τὴν ἐνότητα καὶ ἐπενέσαμεν διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς.

1. Εἰσαγωγικά.

Τὸ διάταγμα De oecumenismo, διακηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ πάπα Παύλου τοῦ Σ' τὴν 21ην Νοεμβρίου τοῦ 1964, ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῶν τάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκράτουν κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετίας εἰς τοὺς εὐρεῖς ὄντως κόλπους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καθ’ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν.

Πρωτεργάται τῆς συντάξεως τοῦ κειμένου τούτου, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔτη

* Τὸ διάταγμα De oecumenismo τῆς Β' ἐν Βατικανῷ συνόδου τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας κατεχωρίσθη εἰς τὰ Acta Apostolicae Sedis τῆς 30.1.1969ῆ, ἐδημοσιεύθη δὲ ἀλλαγῶν τε καὶ ἐν Das Zweite vaticanische Konzil (Lexikon für Theologie und Kirche) II, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1967, σελ. 40-122. Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ἀνευρίσκει τις σπουδαιότητα τὴν εἰσαγωγὴν (σελ. 11-39) καὶ λεπτομερῆς ὑπόμνημα εἰς τὸ κείμενον. Ἀνάλυσις τοῦ παρόντος διατάγματος ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου ἐγένετο καὶ ὑπὸ Ἰ. Καρμίρη ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός, II, Ἀθήναι 1965, σελ. 228-251.

τινά πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Β' ἐν Βατικανῷ συνόδου εἶχεν ἀφαιρεθῆ ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ διδάσκειν καὶ γράφειν, θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν ἐν αὐτῷ περισσότερον ἐνθαρρυντικὰ στοιχεῖα. Ὁμοίως καὶ μέγα πλῆθος ἐπισκόπων—μελῶν τῆς συνόδου. Ἄλλη ἕμως μερὶς ἐπισκόπων ἐθεώρησε τὸ παρὸν κείμενον ἐπικινδύνως ἐλευθεριάζον, διότι ἐν αὐτῷ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὁμολογεῖ κατ' αὐτοὺς τὸ «*intra supra*» καὶ περιποιεῖται τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας. Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, εὐρεθεῖσα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τιθασέυση τὰς εἰς τοὺς χυμώδεις κόλπους τῆς ἐκδηλωθείσας φυγοκέντρους δυνάμεις, ἔδειξεν ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ τάλαντον αὐτῆς, ὅπως συνδυάζῃ τὰ ἐναντία καὶ καταφεύγῃ εἰς τὸ συναμφότερον καὶ τὸν μέσον ὅρον.

Δὲν θὰ κρίνωμεν ἐνταῦθα τὴν τοιαύτην τάσιν καὶ διάθεσιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Λέγομεν ἕμως ὅτι, ὅσα σδήποτε παρατηρήσεις καὶ ἂν εἰς Ὁρθόδοξος ἔχῃ νὰ διατυπώσῃ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ *De oecumenismo*, πρόκειται πάντως περὶ κειμένου συνέσεως, δοθέντος μάλιστα ὅτι τοῦτο ἀπευθύνεται εἰς τοὺς εἰς αὐτὴν ἀνήκοντας, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων σήμερον, εἴτε ἀπὸ διαθέσιν συντηρήσεως εἴτε ἀπὸ τάσιν πρὸς μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν, εἶναι κυριολεκτικῶς ἀνάστατοι καὶ ἐνιαχοῦ διηρημένοι—ὑπὸ στενήν ἢ εὐρεῖαν ἔννοιαν, ἀδιάφορον—εἰς ἀντιμαχομένας παρατάξεις, τὰς ὁποίας τὸ Βατικανὸν καταβάλλει παντοίας προσπάθειας νὰ ἱκανοποιήσῃ. Καὶ πράττει ἴσως ὀρθῶς, διότι γνωρίζει πολὺ καλῶς τί σημαίνει φιλελεύθερον πνεῦμα, ἐξ οὗ ὁ Προτεσταντισμὸς, καὶ τί *traditionalismus*, ἐξ οὗ ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία.

Μόνον ὅταν ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι ἴδωμεν τὸ *De oecumenismo* ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνωτέρω παραγόντων θὰ δεῖξωμεν, παρὰ τὴν στενοχωρίαν ἡμῶν, κατανόησιν καὶ ἀνοχὴν διὰ τινὰ σοβαρὰ σημεῖα καὶ γεγονότα, ὡς λ.χ. ὅτι οὐδαμοῦ τοῦ κειμένου ἡ Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καλεῖται Ἀ π ο σ τ ο λ ι κ ῆ ἢ Ὁ ρ θ ὄ ξ ο ς, προτιμωμένων τῶν γενικῶν καὶ ὑποτιμητικῶν καὶ ἀνεπιτυχῶν ὄρων «Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι»² ἢ «Πατριαρχικαὶ Ἐκκλησίαι»³. Παραλλήλως χαίρομεν διὰ πλεῖστα ὅσα σημεῖα τοῦ κειμένου, ἐν οἷς καταφάσκεται ὁ θησαυρὸς⁴ τῶν «Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν»

1. Ἀναγνωρίζεται ἐν τούτοις εἰς τὰς «Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας» ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ: «Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται παρὰ τὸν χωρισμὸν των (ἀπὸ τῆς Ρώμης) ἔχουν ἀληθῆ μυστήρια, κυρίως ἕνεκα τῆς ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Εὐχαριστίας...» (Ἄρθρ. 15). Παρὰ τὴν ἀναγνώρισιν ἕμως ἀποστολικῆς Διαδοχῆς εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, οἱ πατέρες τῆς Β' ἐν Βατικανῷ συνόδου ἀπέφυγον νὰ εἰπουν εὐθέως, ὅτι τινὲς τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἰδρύθησαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀρκεσθέντες εἰς τὴν δῆλωσιν ὅτι ἐκ τῶν «Πατριαρχικῶν Ἐκκλησιῶν» «οὐχὶ ὀλίγα σεμνύνονται ὡς ἰδρυθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν ἀποστόλων» (Ἄρθρ. 14), ὡς ἐὰν ὑπῆρχον ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ὑπὸ ἀποστόλων ἰδρύσεως λ.χ. τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

2. Πανταχοῦ τοῦ κειμένου, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

3. Ἄρθρ. 14 καὶ ἀλλαχοῦ.

4. Ἄρθρ. 15.

καὶ ἔνθα οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, τοῦλάχιστον εὐθέως, ἡ παλαιὰ «ἀνθενωτική» φράσις: ἡ μήτηρ Ἐκκλησία (= ἡ Ρωμαϊκὴ) ἔχει ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας, ἵνα δεχθῆ τούς ἀποσχισθέντας. Πολλοὶ πατέρες τῆς συνόδου διετύπωσαν μετὰ βαθείας εἰλικρινείας συγκινητικὰς ἀπόψεις—πέρα τῶν ὧσων εὐρίσκει τις ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ De oecumenismo—διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἐξέφρασαν εὐθέως τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῶν διὰ τὸν διάχυτον νομοκανονικὸν χαρακτῆρα τοῦ κειμένου⁵.

Θὰ ἡδύνατό τις βασίμως νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι πρέπει νὰ εἶναι εὐχαριστημένοι μᾶλλον διὰ τὸ ἔναντι αὐτῶν κρατῆσαν πνεῦμα μεταξὺ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παραγόντων τῆς συνόδου ἢ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ De oecumenismo.

Ἄλλωστε ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι δηλ. οἱ Ὁρθόδοξοι δὲν εἴμεθα ἀκόμη εἰς θέσιν ν' ἀντιμετωπίσωμεν τὸ ὑφ' ἡμῶν ποθούμενον θετικώτερον βῆμα, τὸ ὁποῖον πάντως ἐξ ἀδυναμίας δὲν ἐπραγματοποίησεν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας αὐτῆς συνόδου.

Γενικώτερον μάλιστα κρίνοντες, δὲν ἀνεμένομεν τὸ πλεόν, διότι μία σύνοδος ἐπικυροῖ μόνον καὶ καταφάσκει ἀπλῶς εἰς κοινῶς παραδεκτὰ σχήματα, ὅ,τι κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ αὐτῆς χρόνους ἔχει διατυπωθῆ ὑπὸ τῶν τέκνων τῆς συγκαλούσης τὴν σύνοδον Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ ἐν λόγῳ σύνοδος συνέθεσεν, ἐπιτυχῶς μάλιστα, ὅ,τι εἶχε λεχθῆ ὑπὸ τῶν θεολόγων καὶ ὅ,τι γενικῶς ἐφρόνει τὸ πλήρωμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνόδου. Καὶ ὁμολογουμένως ἡ σύνθεσις αὕτη ἀποτελεῖ χωρὶς ὑπερβολὴν μεγαλειῶδες βῆμα, ἐὰν συγκρίνωμεν τὸ περιεχόμενόν της οὐχὶ βεβαίως πρὸς τὰς ὀρθόδοξους προσδοκίας, ἀλλὰ πρὸς ὅ,τι ἐλέγετο, ἐγράφετο καὶ ὑπεστηρίζετο ἐξ ἐπόψεως ρωμαιοκαθολικῆς ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους κύκλους τοῦ Βατικανοῦ πρὸ τοῦ μακαριστοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ ΚΓ'.

Οὕτως ἡ ἀξία τοῦ κειμένου ἔγκειται ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει κυρίως εἰς τὸ ὅτι τοῦτο ὑπερέβη σταθερῶς καὶ σαφῶς τὴν πρὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου ἐπισήμωσιν τῶν Βατικανοῦ εἰς τὸ θέμα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος.

Ὑπὸ τοιοῦτον πρῶσμα θεωροῦντες τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν σημασίαν τοῦ διατάγματος De oecumenismo, προβαίνομεν εἰς διατύπωσιν τῶν ἡμετέρων σκέψεων περὶ τοῦ ἱεροῦ θέματος τῆς ἐνότητος.

5. Οὕτω π.χ. ὁ καρδινάλιος Liénard ὑπεστήριξε μεταξὺ ἄλλων, ὅτι τὸ De oecumenismo «μετὴν νομικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν μόνον ἐμπόδιον δύναται νὰ εἶναι εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς ἐπανένωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν» (Das Zweite vatikanische Konzil [Lexikon für Theologie u. Kirche], II, Freiburg 1967, σελ. 16).

Α'

I. Διαφοροποιούσα θεολογία και διεσπασμένος άνθρωπος.

α. Ἡ «θεολογία», τὴν ὁποῖαν ἀσκοῦν οἱ πλεῖστοι τῶν χριστιανῶν θεολόγων ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος καὶ ἐξῆς, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι δύναται νὰ ὀνομασθῇ **δ ι α φ ο ρ ο π ο ι ο ὕ σ α** θεολογία.

Ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς αὕτη εἰργάσθη «φιλοτιμία» πρὸς πολλαπλασιασμὸν τῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διαφορῶν. Στρατιαὶ ὅλαι θεολόγων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐδιαφοροποίησαν ποικιλοτρόπως διὰ τῶν μελετῶν αὐτῶν τόσο σαφῶς τὴν στάσιν τῶν δύο πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν, ὥστε αὗται νὰ αἰσθάνωνται σήμερον ξέναι πρὸς ἀλλήλας, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐχθρικά. Διὰ τ' ἀνωτέρω ἡ ἱστορία εἶναι ἀψευδῆς μάρτυς. Ἡ θεολογία δηλ. τοῦτο μὲν ἐσυνειδητοποίησε τὸ γεγονός τῶν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὑφισταμένων διαφορῶν, τοῦτο δὲ ἐπηύξησεν αὐτὰς αἰσθητῶς, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία τῆς ἀντιρρητικῆς θεολογίας.

Τ' ἀνωτέρω, βεβαίως, δὲν σημαίνουν ὅτι τασσόμεθα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως, καθ' ἣν αἱ μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν ὁμάδων ὑπάρχουσαι διαφοραὶ ὀφείλου νὰ παραμείνουν ἀνεπίγνωστοι. Ἐὰν κατενεύομεν εἰς τὴν παραμονὴν ἐν τῇ πλάνῃ, θὰ κατεφάσκομεν αὐτὴν ταύτην τὴν πλάνην, τὴν ὁποῖαν ὁμως ἱερὸν καθῆκον ἔχομεν καὶ νὰ καταδεικνύομεν καὶ ν' ἀποφεύγομεν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε. Ἴνα μὴ ζῶμεν ἐν τῇ πλάνῃ καὶ ἵνα μὴ κινώμεθα ἐν τοῖς πλαισίοις οἰασθήποτε αὐταπάτης, ὀφείλομεν ὅπωςδήποτε νὰ ἐπισημαίνωμεν τὰς διαφοράς. Καὶ ὁμολογουμένως τὸ τοιοῦτον ἔργον εἶναι εὐκόλον, καθ' ὃ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν ἐσωτέραν δομὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις, ἀπὸ τοῦ ἀδαμικοῦ ἁμαρτήματος καὶ ἐξῆς, ἐμφανίζεται καὶ εἶναι ὑπαρξίς βαθέως διεσπασμένη, ῥέπουσα ἀκατασχέτως πρὸς τὰς διαιρέσεις καὶ τὰς ἀποσχίσεις, οὔσα ἱκανὴ νὰ διυλίξῃ τὸν κώνωπα καὶ νὰ καταπίνῃ τὴν κάμηλον¹. Καὶ τοῦτο διότι ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε κατ' οἰκονομίαν εἰς τὸν Σατανᾶν νὰ καταστήσῃ ἄχρι καιροῦ τὸν ἄνθρωπον αἰχμάλωτον καὶ νὰ διαθέτῃ αὐτός, συμφώνως πρὸς τὸ ἴδιον δαιμονικὸν θέλημα, τὸν νοῦν, τὴν καρδίαν καὶ τὴν ζωτικὴν ἢ ἐνστικτώδη δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν τῆς ὑπαρκτικῆς ἐν αὐτῷ ἐνότητος.

Ἡ τοιαύτη ὑπαρκτικὴ ἐνότης ἦτο κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις καὶ γεγονός καθαρῶς δυναμικόν, εἰκὼν καὶ χαρακτήρ τῆς μεταξὺ τῶν τριῶν προσώπων τῆς Παναγίας Τριάδος ἐνότητος. Διὰ τοῦτο αὕτη, ἐνῶ, ὅταν ὑφίσταται, ὀδηγεῖ τὸ σκεῦος αὐτῆς, ἦτοι τὸν ἄνθρωπον, εἰς βίον καὶ σκέψιν ἐνότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀπουσιάζῃ αἱ ἀνθρώπινοι δυνάμεις ὑπόκεινται εἰς τὴν καταλύουσαν τὴν ἐνότητα διασπαστικὴν ἐπήρειαν τοῦ Σατανᾶ, τοῦ ἄρχον-

6. Ματθ. κγ' 24.

τος τοῦ κόσμου⁷ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν ἄνωτέρῳ παρέχουν τὴν βάσιν τῆς κατανοήσεως τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης τάσεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἥτις ὠθεῖ αὐτὸν εἰς διαρκῆ διαφοροποίησιν, διάκρισιν καὶ διάσπασιν τῶν πάντων, δημιουργοῦσα καὶ διαμορφοῦσα τὰ περὶ αὐτόν, ὑλικά τε καὶ πνευματικά, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ἄνευ ἐνότητος ἀνθρώπου.

Ἄλλὰ ἡ ἐξήγησις τῆς τάσεως πρὸς δημιουργίαν καὶ ἐπισήμανσιν ὁλονέν καὶ περισσοτέρων διαφορῶν καὶ διακρίσεων, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀπωλείας τῆς ὑπαρκτικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνότητος, δὲν ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ δικαίωσιν καὶ νομιμοποίησιν τῆς συνεχῶς διαφοροποιούσης θεολογίας ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος καὶ ἐξῆς⁸. Τὸ γεγονός, λοιπόν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θεολογία ἐξακολουθητικῶς διαφοροποιεῖ σημαίνει, ὅτι αὕτη ἀπώλεσεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ὁδὸν αὐτῆς, ὅτι δὲν κέκτηται πλέον τὸν ὀρθὸν προσανατολισμόν.

II. Ἡ θεολογία ὡς ἔκφρασις τῆς χριστοζωῆς.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπαρξίς πολλῶν καὶ ποικίλων διαφορῶν δὲν πρέπει ν' ἀναστέλλῃ τὰς προσπάθειάς δι' ἐνότητα. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὅποῖον ἔχει πρωταρχικὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημασίαν, εἶναι ὁ τρόπος προσεγγίσεως τῆς ἐνότητος, ἥτις, καθ' ἃ φρονοῦμεν, προσεγγίζεται διὰ δυναμικῆς ὑπερβάσεως⁹ τῶν διαφορῶν καὶ οὐχὶ διὰ γερῶς αὐτῶν, ὡς ἐπεζητήθη ὑπὸ τῶν πλειόνων θεολόγων μέχρι σήμερον.

Πρὶν ἢ χωρήσωμεν εἰς τὴν συζήτησιν περὶ τὴν θεολογίαν, ἥτις δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν δυναμικὴν ὑπερβάσιν τῶν διαφορῶν, θεωροῦμεν σκόπιμον, ὅπως ὑπογραμμίσωμεν τὰ ἐξῆς:

Συχνάκις λησμονεῖται τὸ γεγονός, ὅτι ἡ θεολογία τυγχάνει οὐ μόνον ἔκφρασις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀκριβῶς ἡ θεία λατρεία, ἡ διακονία καὶ τὸ κήρυγμα. Οὕτως εἰς τὸ ἐξῆς, λέγοντες θεολογίαν, θὰ ἐννοοῦμεν μίαν τῶν ὄψεων τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἰδρυτὴς καὶ κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός, («ἐν τῷ ὀνόματι» τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς Πατὴρ στέλλει «τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον» (Ἰωάν. ιδ' 26)), ἵνα διατηρῇ καὶ αὐξάνῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ζωὴ τῆς ὁποίας εἶναι καὶ ἡ θεολογία.

7. Ἰωάν. ιβ' 31, ς' 11.

8. Ἡ θέσις αὕτη οὐδόλως παραγνωρίζει τὴν ὑπαρξιν μὴ διαφοροποιούσης ἀλλ' ἐνοποιούσης θεολογίας ἐν τε τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ, ἐνθα μετὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἐθεολόγησαν ἀληθῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, τῶν ὁποίων ὁμοῦς ἡ θεολογία ἐχαρακτηρίσθη ὡς «μυστικὴ», ἵνα τοιοῦτοτρόπως ἡ εὐθύνη τῆς ἀποδοχῆς καὶ συνεχίσεως αὐτῆς ἀφεθῇ, ὡς μὴ ὠφελε, κατ' ἀποκλειστικότητα εἰς τοὺς μοναχοὺς.

9. Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὄρων γερῶσις καὶ ὑπερβάσις τῶν διαφορῶν βλ. κατωτέρω.

Ὁ θεολόγος ὀφείλει νὰ εἶναι «ιερός καὶ σοφός ἀνὴρ»¹⁰, ἡ δὲ θεολογία αὐτοῦ πρέπει νὰ εἶναι «ἐπιστήμη ἱερατικὴ» ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ, «καθὼς ἡ ἱερωσύνη εἶναι διακονία θεολογικὴ»¹¹, ἵνα μνησθῶμεν σοφῶν καὶ ἱερῶν λόγων ὀρθοδόξου ἐπισκόπου. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἐννοίας τῆς θεολογίας οὐδὲν στάδιον αὐτῆς ἀποκλείομεν.

Μία θεολογία, ἵνα πληροῖ τὸν ἀνωτέρω ὅρον, ἵνα δηλ. εἶναι ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλει ν' ἀποτελῇ ἀπάντησιν εἰς τὰ ἰδιάζοντα ἐκάστης ἐποχῆς προβλήματα καὶ νὰ γεννᾶται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἐκάστοτε θεολόγων ὡς δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, χρησιμοποιοῦντος συγκεκριμένην γλῶσσαν καὶ διανοητικὴν ἰδιοσυγκρασίαν. Ἡ πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἱστορία τῆς θεολογίας ἀποδεικνύει τὸ βάσιμον τοῦ ἀνωτέρω ἰσχυρισμοῦ περὶ θεολογίας. Οἱ μεγάλοι σταθμοὶ τῆς θεολογίας, ὅπως ἡ διδασκαλία καὶ αἱ ἔριδες περὶ τὰς σχέσεις τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος (=Τριαδολογία), περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (=Χριστολογία), καὶ περὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα (=Πνευματολογία), μαρτυροῦν, ὅτι οὗτοι νοοῦνται μόνον ὡς προσπάθεια ἀπαντήσεως εἰς ἐπείγοντα καὶ συγκεκριμένα προβλήματα συγκεκριμένης τινὸς ἐποχῆς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀπαντήσεις, τὰς ὁποίας ἔδιδον εἰς τὰ προβλήματα οἱ πατέρες, ἦσαν θεόπνευστοι, ἔμειναν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἀκέραιος κανὼν πνευματολογικῆς πείρας, ἥτις, ἐνῶ ἰσχύει πάντοτε διὰ τὰ αὐτὰ προβλήματα, ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ φῶς πρὸς διαφώτισιν τῶν ἐκάστοτε νέων προβλημάτων.

Παραλλήλως ἢ μετὰ σκληροῦς ἀγῶνας ἀποδοχῆ ἀπὸ μέρους τῶν πλείστων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων προϋποθέτει καὶ αὕτη τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς γέννησιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς τοιαύτης θεολογίας. Οἱ πατέρες δηλονότι καὶ θεολόγοι¹² τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἦσαν στόματα τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον ἐξέφραζον τὴν ἐμπειρίαν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς αὐτῶν. Ἡ θεολογία των ἦτο εἰς διαρκῆς εὐαγγελισμός, ἐν συνεχῆς εὐαγγέλιον, μία συνεχῆς προφητεία. Ἡ προφητεία δὲ αὕτη εἶχεν ἐν ἑαυτῇ ἐνότητα οὐσίας, ἐπειδὴ ἦτο ἔκφρασις τῆς ἐν τῷ «καινῷ» ἀνθρώπῳ χριστοζωῆς, ἥτις ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς εἶναι ἢ αὐτὴ εἰς πᾶν συνειδητὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ ἢ ὡς ἔκφρασις τῆς χριστοζωῆς οὐσιαστικὴ ἐνότης τῆς προφητείας τυγχάνει γεγονός, ὅπερ οὐδὲλως ἀποκλείει τὴν ποικιλίαν μορφῶν, διότι οἱ ἄνθρωποι, μέσῳ τῶν ὁποίων αὕτη ὡς δι' ὀργάνων διατυποῦται, τυγχάνουν ποικίλης ἰδιοσυγκρασίας ἀφ' ἑνὸς καὶ διαφόρου βαθμοῦ τελειότητος ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ποικιλία ἀνθρωπίνων ἰδιοσυγκρασιῶν καὶ ὁ διάφορος βαθμὸς τελειότητος,

10. Βλ. ἐν «Ἐκκλησία» 45 (1968) 509.

11. Αὐτόθι.

12. Καὶ ἐννοοῦμεν βεβαίως ὄσους ὀρθοτόμησαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ προέβαλον αὐτὴν εἰς τὰς Συνόδους.

ὀφειλόμενα, ὡς καὶ πᾶν β,τι ἀντιβαίνει πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἐνότητα, εἰς τὸ ἀδαμικὸν ἁμάρτημα καὶ τὴν μετ' αὐτὸ βαθεῖαν καὶ εὐρεῖαν ἐφ' ἀπάσης τῆς κτίσεως ἐπήρειαν τοῦ Σατανᾶ, ἀποτελοῦν τὸ δράμα τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον τὰ μέλη αὐτῆς ἀδυνατοῦν νὰ διακρίνουν πάντοτε οὐσίαν καὶ μορφήν, με ἀποτέλεσμα ἢ νὰ ἐκλαμβάνουν μορφολογικά τινα στοιχεῖα ὡς οὐσίαν (=ἡ ἁμαρτία τοῦ traditionalismus), ἢ νὰ σχετικοποιοῦν τὴν ζωτικὴν οὐσίαν (=τὸ ὀλίστημα τῆς reformatio).

Ἡ ἔκφρασις τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἢ τῆς χριστοζωῆς, ὡς ἐπὶ τὸ συντομώτερον ἐχαρακτηρίσαμεν τὸ γεγονός τοῦ «ζῶ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»¹³, ἀπετέλει ἐν ἄκρως δυσχερὲς ἀγώνισμα διὰ πολλοὺς λόγους, εἰς τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ταυτόχρονος ἀξίωσις πολλῶν θεολογιῶν, ὅπως ἐκάστη ἀναγνωρισθῆ ὡς γνησίᾳ χριστοζωῇ. Ὅ,τι ἐπομένως κατεκυρώθη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἐπιστεῦθη ὑπὸ τοῦ πληρώματος τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐξῆλθε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, ἄτινα ἀντεπροσώπευον ἐτέρας δόξας καὶ διδασκαλίας, τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία εὗρισκε τελικῶς ἐν ἑαυτῇ τὴν δύναμιν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἐπισημαίνῃ, ἀφ' ἐτέρου δὲ ν' ἀποκρούῃ καὶ νὰ καταδικάζῃ.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ καταδικάζειν τὰς κακοδοξίας, αἱ ὁποῖαι ἀναφύονται κατὰ καιροὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ διαδικασία αὕτη, ἐὰν σήμερον δὲν ἀπουσιάξῃ παντελῶς ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, λαμβάνει πάντως χώραν σπανιώτατα, ὅπερ μαρτυρεῖ, φοβούμεθα, τὴν ἔλλειψιν γνησίας ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἡ Ἐκκλησία σήμερον δὲν καταδικάζει ἢ καταδικάζει ὀλίγον. Διατί; Μήπως διότι δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὴν αὐθεντικὴν, μήπως διότι δὲν ἐμφανίζονται εἰς τοὺς κόλπους τῆς καταδικαστέας διδασκαλίας, μήπως δὲν διαθέτει θεολογίαν δι' ἕλα αὐτά; Ἡ πραγματικότης καθιστᾷ δυστυχῶς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ νόμιμα.

III. Ὑπάρχει γεφυροῦσα θεολογία καὶ ἀπροϋπόθετος ἔρευνα;

Παρεκκλίναντες, ἵνα σημειώσωμεν γενικὰ τινα περὶ τῆς θεολογίας ὡς ἐκφράσεως τῆς χριστοζωῆς, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεολογοῦντος καὶ ἰσταμένου κατενώπιον τῆς εὐχῆς τοῦ ἀρχιπολίμενος Χριστοῦ «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν». Εἶπομεν ἤδη ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπαιτεῖται θεολογία οὐχὶ «γεφυροῦσα», τρόπον τινά, τὰς ὑφισταμένας διαφοράς, ἀλλὰ θεολογία «ὑπερβαίνουσα» αὐτάς δυναμικῶς.

α. Θεολογία γεφυροῦσα, τουτέστιν ἐναρμονίζουσα τὰς διεστώσας ἀπόψεις, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐν τελευταία ἀναλύσει τυγχάνει ἀνύπαρκτος. Βεβαίως εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐρεύνης καὶ συνεξετάσεως ἱστορικοῦ τινος θέματος εἶναι δυνατόν θεολόγοι διαφόρων Ἐκκλησιῶν νὰ προέλθουν εἰς συμφω-

13. Γαλ. β' 20.

νίαν τινά, πλὴν αὕτη θ' ἀφορᾷ εἰς δευτερευούσης σημασίας ἱστορικά δεδομένα, μὴ θίγοντα μάλιστα προβλήματα ὁμολογιακά. Ἐὰν ἐν ἱστορικὸν φαινόμενον συνδέεται καθ' οἰονδήποτε τρόπον πρὸς σημεῖον ὁμολογίας τινός, τότε ὁ ἐπιλαμβανόμενος τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ θὰ ἐξηγήσῃ τοῦτο ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ὁμολογίας του. Καὶ θὰ συμβῆῖ οὕτω, πρῶτον μὲν διότι εἶναι καθ' ἐξοχὴν δυσχερὲς δι' οἰονδήποτε ἐρευνητὴν νὰ ὑπερβῆῖ ἑαυτὸν τε καὶ τὸ περιβάλλον αὐτοῦ, πρὸς ἐφαρμογὴν ἀντικειμενικῶν—ἐὰν ὑπάρχουν!—κριτηρίων ἐρεύνης, δεύτερον δέ, διότι πᾶς ἐρευνητής, καθ' ὅσον εἶναι μέλος Ἐκκλησίας τινός, ἐπιθυμεῖ νὰ παραμένῃ πιστὸς εἰς αὐτήν, ὅπερ ἐπιτυγχάνει, ὅταν προϋποθέτῃ ἐν πάσῃ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκκλησιαστικῆς του ὁμολογίας. Τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμολογίας ἐκάστου πιστοῦ ἐρευνητοῦ ἀποτελεῖ τὸ ὕψιστον κριτήριον, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος γνωρίζει καὶ ἐρμηνεύει τὰ γεγονότα, ἅτινα συνιστοῦν τὴν ἱστορίαν τῆς ὁμολογίας του, ἢ ὅποια εἶνα ἡ «Μία», ἢ «Ἁγία» καὶ ἢ «Ἀποστολική». Κατὰ τὸν πιστὸν μάλιστα μιᾶς Ἐκκλησίας ἢ ἱστορία αὕτη ταυτίζεται ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς δράσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, ὅποτε ἀντιλαμβανόμεθα πόσον δυσχερὲς ἐγχείρημα ἀποβαίνει διὰ τὸν πιστὸν ἡ ἐρμηνεία τῆς δράσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ προϋποθέσεων ξένων πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν του, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ οὗτος σαφῆ συνείδησιν τῶν σφαλμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνέπεσεν ἢ δυνατὸν νὰ ἐνέπεσεν ἢ Ἐκκλησία του.

Ἔτι δὲ καὶ αὕτη ἡ Ἐκκλησία—ὁμολογία¹⁴ ἀπαιτεῖ—καὶ ὀφείλει ν' ἀπαιτῆ—ἀπὸ μέρους τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι μέλη της, ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ἰδίων αὐτῆς προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν συντελεσταὶ τῆς δημιουργίας τῶν ἐπὶ μέρους σταθμῶν τῆς ἱστορίας της, τοὺς ὁποίους νῦν καλεῖται ὁ πιστὸς νὰ ἐπανεκτιμήσῃ. Ἐὰν δὲν τηρηθοῦν αἱ ὁμολογιακαὶ αὗται προϋποθέσεις, τότε «ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης»¹⁵, διότι αὐτὸ θὰ ἰσοδυναμῇ μὲ προσπάθειαν ἀπροϋποθέτου ἐρμηνείας μιᾶς ἱστορίας, ἢ ὅποια ὅμως, σημειωθῆτω, δὲν εἶναι «ἱστορία», ἀλλὰ ἱερὰ ἱστορία, ἥτις π ρ ο ὑ π ο θ έ τ ε ι προσωπικὸν καὶ δημιουργὸν Θεὸν Πατέρα, Χριστὸν Λυτρωτὴν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ Ἁγίον Πνεῦμα, συντηροῦν καὶ αὐξάνον τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀπροϋπόθετον ἐρευναὶ εἰς τὸν χῶρον τῆς ἱερᾶς ἱστορίας—ὑπὸ εὐρεια ν δὲ ἔννοιαν ἅπαντα ἢ ἱστορία εἶναι ἱερὰ δι' ὅσους ἀναγνωρίζουν, ὅτι ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀπεκαλύφθη διὰ τῶν προφητῶν καὶ διὰ τοῦ χάριν τῆς σωτηρίας πάντων τῶν ἀνθρώπων σαρκωθέντος Σωτῆρος Χριστοῦ—δύνανται ἐν τελευταία ἀναλύσει ν' ἀσκήσουν μόνον

14. Ποιούμεθα ἀδιακρίτως χρῆσιν τῶν ὄρων Ἐκκλησία καὶ ὁμολογία, εἰ καὶ ὁ δεύτερος τυγχάνει στενώτερος τοῦ πρώτου.

15. Ματθ. κζ' 64.

οἱ μὴ ἀνήκοντες συνειδητῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι, τὰ συμπεράσματα τῶν ὁποίων ὁμως θὰ εἶναι—ὡς ἤδη γνωρίζομεν κάλλιστα—ὅλως ξένα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀποκαλύψεως. Καὶ θὰ συμβῆ τοῦτο, διότι οἱ θύραθεν ἐρευνηταὶ ἀδυνατοῦν ἢ ἀρνοῦνται ν' ἀναγνωρίσουν τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐὰν διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀντιλαμβανώμεθα πλῆθος γεγονότων ὡς ἀποτελέσματα ἐπεμβάσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν τάξιν τῆς φύσεως¹⁶ τοῦ κόσμου, οἱ θύραθεν, ὡς πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ἢ θὰ παρερμηνεύσουν ἢ θὰ ἀγνοήσουν ἢ θὰ θεωρήσουν τὰ γεγονότα ταῦτα ὡς μῦθον, ἀφοῦ δὲν ἔχουν πίστιν εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦτο. Ἡ τοιούτου εἴδους ἔρευνα εἶναι ἡ «ἀπρὸυπόθετος» ἔρευνα. Ἀλλὰ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι παρὰ ταῦτα δὲν συντελεῖται καὶ ἀπρὸυπόθετος ἔρευνα, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπάρχουν πνευματικῶς καὶ κοσμοθεωριακῶς ἀπροσανατόλιστοι ἐρευνηταί. Εἰς δηλονότι ἐρευνητῆς, δυνατὸν νὰ μὴ εἶναι χριστιανός, εἶναι ὁμως ὁπαδὸς ἄλλης θρησκείας ἢ κοσμοθεωρίας, ἥτις οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι ἢ ὑποκατάστατον τῆς θρησκείας. Ἐπομένως ὅ,τι γενικῶς ὠνομάσθη ἀντικειμενικὴ ἐρμηνεία καὶ ἐξ ἀντικειμένου θεώρησις τῆς ἱστορίας συνιστᾷ πράγματι οὐτοπίαν πρώτου μεγέθους καὶ ἄρθρον ἐπιστημονικῆς τινος θρησκείας τοῦ *historismus*, ὅστις ἀπειλεῖ εἰσέτι σοβαρῶς τὴν θεολογίαν. Ὁ,τι ὁ *historismus* ἀποκαλεῖ ἀντικειμενικότητα ἐξετάσεως, πρέπει ν' ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ὅρου γ ν ὤ σ ι ς τ ῆ ς ἀ λ η θ ε ι α ς ἐ ν τ ῷ φ ω τ ῖ τ ο ῦ Π α ν α γ ῖ ο υ Π ν ε ῦ μ α τ ο ς: «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»¹⁷.

Πρακτικῶς ἡ ἄσκησις φαινομενολογίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τυγχάνει ἀδύνατος, διὸ καὶ πᾶσα Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ συνιστᾷ εἰς τὰ ἀσκοῦντα θεολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔρευναν μέλη τῆς, ὅπως ἐν ἐντιμότητι προθέσεων καὶ μεθόδων τηροῦν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε τὸ ὁμολογιακὸν αὐτῆς περιεχόμενον. Ἡ ὑπὸ τινος Ἐκκλησίας προτροπὴ δι' οὐτοπιστικὴν ἀντικειμενικότητα θὰ ἰσοδυναμεί πρὸς αὐτοαναίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, καθ' ὅσον οὕτω θὰ ἠρνεῖτο αὕτη τὸ μοναδικὸν αὐτῆς προνόμιον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ δι' Ἁγίου Πνεύματος θεώρησις τῶν πάντων. Ἡ τοιαύτη θεώρησις εἶναι χριστοειδής, διότι τὸ πρῖσμα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας θεωροῦν τὰ πάντα, εἶναι χριστοειδές.

Εἰς τὴν τοιαύτην καταδίκην τῆς ἀνεφίκτου «ἀντικειμενικότητος» δυνατὸν νὰ ἐγερθοῦν πολλαὶ ἐνστάσεις, δοθέντος ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀντικειμενικότητος ἀποτελεῖ τὸ δέον παντὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Ἡμεῖς ἀντιτασόμεθα καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ὅρον, διότι οὗτος περιλαμβάνει καὶ ἐπι-

16. Ἡ Θεοτόκος κατὰ τὸν ὕμνωδὸν ἀναφωνεῖ: «Ἄνανδρός εἰμι, καὶ πῶς τέξω υἱόν; ἄσπορον γονὴν τίς ἐώρακεν; ὅπου Θεὸς γὰρ βούλεται, ν ι κ ᾱ τ α ι φ ὄ σ ε ω ς τ ᾶ ξ ι ς» (Κάθισμα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου τῶν Χριστουγέννων).

17. Ψαλμ. λε' 9.

ζητεῖ ἀπροϋπόθετον ἔρευναν, ἐπιζητεῖ ἐπομένως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον νὰ ὑπερβῆ αὐτὸς ἑαυτὸν, διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ὅπερ εἶναι πάντῃ ἀδύνατον. Ἀπὸ τὴν οὐτοπίαν αὐτὴν ἢ ἀπὸ τὸν κίνδυνον μιᾶς τοιαύτης οὐτοπίας ὀφείλομεν ἀκριβῶς ν' ἀπαλλάξωμεν τὸν ἕξω τῆς Ἐκκλησίας ἄνθρωπον καὶ οὐχὶ νὰ γίνωμεν καὶ ἡμεῖς θύματά της. Εἰς ἐποχὴν δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐκκλησία λυγίζει ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἕξωθεν ἐπιδράσεων καὶ ἡ ἐκκοσμίκευσις ἀπειλεῖ τὴν ὑπαρξίν της, εἶναι προτιμότερον ν' ἀντιδράσῃ αὕτη ἀκόμη καὶ διὰ τῆς δημιουργίας νέων ὄρων παρὰ νὰ δεχθῆ τοὺς ἐκτὸς τοῦ χώρου της κρατουήτας ὄρους, πληροῦσα ἔστω τούτους διὰ νέου περιεχομένου. Δοθέντος δ' ὅτι τὸ ἔργον τῆς τοιαύτης πληρώσεως, εἰς τὴν ἐποχὴν μας τοῦλάχιστον, πᾶν ἄλλο ἢ ἐπιτυχὲς εἶναι, ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν θεολογούντων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, προτιμῶμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀρχαίαν τακτικὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις, ὅταν ἐκινδύνευεν ἀπὸ θεωρίαν τινά, ἀντέδρα εἰς αὐτὴν σφοδρῶς, ἀπορρίπτουσα πᾶν ὅ,τι ἐνεθύμιζεν αὐτὴν· ὅταν τοῦναντίον ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐκινδύνευεν, ἀλλ' ἠσθάνετο ἑαυτὴν μὲν ἰσχυράν, τὴν τυχοῦσαν δὲ θεωρίαν ἢ τὸ πολίτευμα μιᾶς ἐποχῆς ἀσθενῆ, τότε μόνον προσελάμβανεν εὐχερῶς τὰ τοιαῦτα ὀθνεῖα στοιχεῖα, εἰς τὰ ὅποια ὁμως ἐνεφύσα πνεῦμα καινὸν διὰ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι.

IV. Τὸ λεῖμμα τῆς θεολογίας.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ὑπεγράμμισαμεν, ὅσον ὁ χώρος, ὁ χρόνος καὶ ἡ δύναμις ἡμῶν ἐπέτρεπον, τὸ γεγονός ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ προέλθουν εἰς διάλογον ὀφείλουν νὰ τηροῦν ἕκαστος εὐλαβῶς τὰς ὁμολογιακὰς προϋποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας του. Συνέπεια τούτου εἶναι, ὅτι ἡ τυχὸν ἐπανεξέτασις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς διδασκαλίας ὄχι μόνον τῶν μετὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα διαιρηθεισῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἡνωμένης ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δὲν πρόκειται νὰ προσφέρῃ σημαντικὰς ἀνακατατάξεις καὶ ὀφέλη, ἀκριβῶς διότι θὰ δροῦν, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, αἱ ὁμολογιακαὶ προϋποθέσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν κρίνοντες εἶχον καταλήξει εἰς ὄρισμένα συμπεράσματα. Νέον στοιχεῖον, ὑποσχόμενον δευτερευούσης τάξεως ἐπανεκτιμήσεις ἱστορικῶν τινῶν γεγονότων, θ' ἀποτελέσῃ βεβαίως εἰς μίαν μελλοντικὴν ἀπὸ κοινοῦ μελέτην τοῦ παρελθόντος ἢ ἠϋξήμεν καθαρῶς τῆς προθέσεων τῶν ἐκπροσωποῦντων τὰς Ἐκκλησίας ἔρευνῆτων, οἷτινες θὰ δροῦν ὅσον γίνεται ὀλιγωτέρων ὑπὸ τὸ κράτος προκαταλήψεων καὶ παρεξηγήσεων.

Οὕτω πως ἀντιλαμβάνεται καὶ ὁ ἀπλοῦστερος πιστός, ὅτι δὲν πραγματοποιοῦμεν βήματα πρὸς τὴν ποθομένην ἐνότητα, ἀλλὰ μᾶλλον ὀπισθοδρομοῦμεν, ἀφοῦ τυχὸν νέα ἔρευνα τοῦ παρελθόντος, παρὰ τὰ τυχὸν ἐπουσιώδη θετικὰ της ἀποτελέσματα, μέλλει νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ καὶ νέας ἀνεπιγνώστους μέχρι σήμερον διαφορὰς, ὡς ἐν ἄλλῳ τόπῳ εἴπομεν.

“Ὅθεν τίθεται τὸ ἐρώτημα: Εἶναι κενὴ ἡ ἐναγώνιος εὐχὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν»; Ἡ ἀπάντησις δὲν δύναται νὰ εἶναι εἰ μὴ μόνον ἀρνητική. Τότε; Τότε παίσιμεν ἡμεῖς οἱ πιστοί. Ἀφοῦ ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσαμεν, δὲν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐνότητα τῶν πάντων, σημαίνει ὅτι πρέπει ν’ ἀναζητήσωμεν νέαν ὁδόν, ἥτοι νέαν θεολογίαν. Τὸ νέον δ’ ἐν προκειμένῳ ἀφορᾷ εἰς τὴν μέθοδον.

Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ θεολογία δὲν ἐβάδισε τὴν ὀρθὴν ὁδόν, ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ μέθοδον, δὲν ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξίν ὀρθῆς καὶ ὑπὸ γενικωτέραν ἐννοίαν «ὀρθοδόξου» θεολογίας, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν θεολόγων ἐπεκύρου τὸν ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸν. Ἐὰν ἐδεχόμεθα τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ὀρθοδόξου, τουτέστιν ἀξίας τοῦ ὀνόματός της, θεολογίας, τότε θὰ ἐκινδυνεύομεν ν’ ἀρνηθῶμεν τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατ’ ἐπέκτασιν δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπόστασιν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας, καθ’ ὅσον αὕτη συντηρεῖται καὶ ὠδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ τοιοῦτο γίνεται ἔτι σαφέστερον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας οὐδαμῶς νοεῖται ὡς ἀποτέλεσμα κεκτημένης τινὸς ταχύτητος. Πάντως ἐπειδὴ πάντοτε θὰ ὑπάρχη Ἐκκλησία («πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς»¹⁸), θὰ ὑπάρχουν ὅπωςδήποτε καὶ πεφωτισμένα πιστὰ μέλη αὐτῆς. Ὅσονδήποτε δὲ ὀλίγα καὶ ἂν εἶναι ταῦτα, συνιστοῦν τὸ ἀπομείναν ἐκλεκτὸν λεῖμμα καὶ τὴν «μικρὰν ζύμην», ἥτις ὀφείλει καὶ δύναται νὰ μεταστοιχειώσῃ «βλον τὸ φύραμα»¹⁹, τοῦθ’ ὅπερ πράγματι θὰ συμβῆ, ὅταν καὶ ὅπως θελήσῃ ὁ Θεός.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἀδιάψευστον μάρτυρα ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Οὐχὶ ἀπαξ ἡ ἀγία κιβωτὸς τῆς σωτηρίας παρεῖχε τὴν ἐντύπωσιν σκάφους ἢ καταποντιζομένου ἢ ἀφεθέντος εἰς τὴν διάκρισιν τῶν σφοδρῶν κυμάτων. Παράδειγμα ἔστω ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Ἀρειανισμοῦ, τοῦ Μονοθελητισμοῦ καὶ τῆς Εἰκονομαχίας. Εἰς τὰς μακρὰς αὐτὰς ἐποχὰς δοκιμασίας τῆς Ἐκκλησίας κάποιος ἢ κάποιον εὐρίσκοντο, ἵνα χρησιμοποιηθοῦν ὡς σκευὴ ἐκλεκτά, ὡς προφῆται, πρὸς μεταστοιχειώσιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς καταγλαῖσμον τῆς ὀρθῆς δόξης. Βεβαίως ὁ Ἀρειανισμὸς, ὁ Μονοθελητισμὸς καὶ ἡ Εἰκονομαχία δὲν ἀποτελοῦν, πρὸς Θεοῦ! γεγονότα παράλληλα πρὸς τὴν μὴ ὀρθοποδοῦσαν ἐν πολλοῖς σύγχρονον θεολογίαν. Ὅφειλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἀπὸ μὴ ὀρθοποδοῦσαν θεολογίαν δυνατὸν νὰ προέλθουν παντὸς εἴδους κακά. Ἄν πρέπη νὰ διακατέχη ἡμᾶς δυσβάστακτος ἀγωνία, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ὅτι λαμβάνομεν σὺν τῷ χρόνῳ συνείδησιν τῶν συνεπειῶν τῆς μὴ ὀρθοποδοῦσης καὶ συνεχῶς διαφοροποιούσης θεολογίας, τὴν ὁποίαν χρέος ἔχομεν, ἡμᾶς αὐτοὺς πρῶτον

18. Ματθ. ις' 18.

19. Α' Κορ. ε' 6.

χριστοποιούντες, νὰ χριστοποιήσωμεν πρὸς καταγλαΐσμόν τῆς ὀρθῆς δόξης, ὅπερ μόνον θὰ σημάνη καὶ τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἄς ἐπανέλθωμεν ὅμως εἰς τὸ ἐκλεκτὸν λεῖμμα τῆς θεολογίας, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ διὰ τὴν μετὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα περίοδον τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀναγνωρίζομεν μόνον θεωρητικῶς, ἀλλ' ἀνευρίσκομεν εἰς συγκεκριμένα πρόσωπα, ὡς εἶναι εἰς τὴν Ἀνατολὴν π.χ. Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὀλτινες, ἅγιοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντες πρῶτον καὶ λαμπροὶ θεολόγοι ὕστερον, παρήγαγον ἔργον, ἀποτελοῦν ἔκφρασιν τῆς ἐν αὐτοῖς χριστοζωῆς.

Σημαντικὸν μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Συμεὼν συνιστοῦν ἀληθῶς ὀρθοδοδοῦσαν καὶ ἄρα καὶ ὀρθοδομοῦσαν θεολογίαν, ἥτις, ἐνῶ ἡδύνατο διὰ τὴν κραυγαλέαν γνησιότητα αὐτῆς ν' ἀποτελέσῃ τὴν ζύμην ἐντὸς τῆς μετὰ ταῦτα σχολαστικίζουσας καὶ μόνον τὸ παρελθὸν ἀνεπιτυχῶς συντηρούσης θεολογίας, ἢ παρεξηγήθη ἢ περιεφρονήθη ἢ, ὅπερ καὶ τὸ συνηθέστερον, ἡγνοήθη καὶ ἐλησμονήθη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμείνῃ μέχρι σήμερον μόνον δυνατότης καὶ ἀκριβὸν λεῖμμα, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους τελικῶς μόνον ὁ Κύριος γνωρίζει.

V. Ἀναζήτησις μιᾶς νέας θεολογίας.

Ἡ ἀποτυχία τῆς μέχρι τοῦδε θεολογίας νὰ ὀδηγήσῃ ὅλους τοὺς χριστιανούς εἰς ἐνότητα εἶναι δραματικὸν γεγονός, διότι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐνότητος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ζωτικῆς σημασίας ὑπόθεσις, ὡς συνιστῶσα τὸ ἀσφαλὲς κριτήριον τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐνώσεως ἡμῶν. Ὅσον περισσότερο ἐγγίζομεν καὶ συνδεόμεθα εἰς ἕκαστος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τοσοῦτον καὶ ἡ μεταξύ ἡμῶν τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπόστασις σμικρύνεται καὶ ὁ σύνδεσμος γίνεται στενωτέρως. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν συμβαίνει, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι δὲν πραγματοποιοῦνται ἀπὸ μέρους ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἀξιόλογα βήματα πρὸς τὴν ἔνωσιν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὴν χριστοζωήν. Βεβαίως, ἐκάστη Ἐκκλησία—ἰδίᾳ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ἡ Ὀρθόδοξος—εἶναι ἐτοιμὴ νὰ δηλώσῃ διὰ τῶν θεολογούντων ἐκπροσώπων αὐτῆς, ὅτι τὴν εὐθύνην τῆς μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἀποστάσεως ὑπέχουν κυρίως αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι, ἐνῶ αὐτὴ εὐρηται πλησιέστερον πρὸς τὸν Κύριον. Καὶ ἀσφαλῶς μία ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔχει τὸ προβάδισμα πρὸς τὸν Κύριον, ἔχει τὸ πρωτεῖον τῆς ἰσχυροτέρας ἀγάπης τοῦ Κυρίου, πλὴν οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἔπεισε τὴν ἄλλην, ὅτι δεδικαιολογημένως ἀξιοῖ δι' ἑαυτὴν τὸ τοιοῦτον πρωτεῖον.

Ἡ ὑπό τινος Ἐκκλησίας ἀξιωσις τοῦ προβαδίσματος ἐν Χριστῷ, ἦτοι τοῦ πρωτείου τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου, ὀφείλει νὰ ἐρεϊδῆται μόνον ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι αὕτη ὑπὲρ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας πραγματοποιεῖ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν μελῶν τῆς ὅ,τι ὁ Παῦλος ἐνοεῖ ὑπὸ τὰς φράσεις κἡμεῖς νοῦν Χρι-

στοῦ ἔχοντες» καὶ «ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος»²⁰.

Αἱ παύλαιοι αὐταὶ ἀλήθειαι, γινόμεναι καθ' ὑπερβολὴν ἢ ἐν ἱκανῶ μέτρῳ πραγματικότητος εἰς τινα Ἐκκλησίαν, γεννοῦν ἐν αὐτῇ ζωῇ, ἣτις, ἐκφραζομένη ἐν λόγοις, δίδει τὴν ἀληθῆ θεολογίαν. Τὴν τοιαύτην θεολογίαν, οὐσαν τὸ μέτρον τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ θεῷ Εὐχαριστίᾳ ἐνώσεως καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ θεοῦ θελήματος προφητικῶς, ἐλάχιστα ζοῦν σήμερον αἱ Ἐκκλησίαι, διὸ καὶ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν δύναται σήμερον νὰ πείσῃ περὶ τοῦ πρωτείου τῆς θεολογίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου.

Τὸ πάντων οἰκοδομητικώτερον καὶ ἐπιεικέστερον εἶναι ὅλα τὰ μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ ἐνώσωμεν ἐν πολλῇ ἀσκήσει ἀπαραιτήτως τὰς προσευχὰς καὶ προσπαθείας ἡμῶν, ἵνα ἐνωθῶμεν ἔτι περισσότερον μετὰ τοῦ Κυρίου· τὰ δὲ θεολογοῦντα μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν, καταλείποντα τὰς ἄνευ νοήματος ποιικιλωνύμους ἀξιώσεις πρωτείων, καλὸν καὶ σωτήριον θὰ εἶναι νὰ ἐνωθοῦν εἰς τὴν προσπάθειαν πραγματώσεως τῆς θεολογίας. Ἡ Ἐκκλησία, ἣτις θὰ πρωτεύσῃ εἰς τὸ ἀγώνισμα τῆς τοιαύτης θεολογίας, ἐκείνη μόνη θὰ δικαιούται τοῦ πρωτείου, τὸ ὅποιον τότε, ἄς εἴμεθα βέβαιοι, θὰ τῆς ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ πάντων.

Ποία εἶναι ὁμῶς ἡ θεολογία αὕτη;

Ἦδη ἐτέθη ὁ δάκτυλος ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν. Ἡ παλαιὰ παραδοσιακὴ ἢ σχολαστικὴ θεολογία ἀπὸ τῶν Μέσων χρόνων καὶ ἐξῆς ἡσχολεῖτο κυρίως μὲ τὸ παρελθὸν καὶ τὴν περιχαράκωσιν αὐτοῦ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀφωρμᾶτο ἐκ τοῦ παρόντος. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς εἶναι ἤδη γνωστά. Σχολαστικότης, στατικότης, παραδοσιοκρατία, νεκρὰ ἐπανάληψις καὶ τινες φωτειναὶ ἀναλαμπαί, αἵτινες ὁμῶς παρέμειναν γενικῶς ἀνεκμετάλλευτοι ἢ ἄγνωστοι. Ἐν προκειμένῳ δὲν ἀναφερόμεθα εἰς τὴν προτεσταντικὴν θεολογίαν, ἣτις, σπουδαῖα ἐπιτέλεσασα, ἔδωκεν ὄθησιν εἰς τὰς κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐμφανισθείσας ἀντισχολαστικὰς καὶ ἀντιπαραδοσιοκρατικὰς τάσεις ἐν τοῖς κόλποις τῆς δυτικῆς πρώτιστα θεολογίας. Αἱ τοιαῦται τάσεις, σημαντικαὶ καθ' ἑαυτὰς καὶ λίαν διαδεδομένα σήμερον εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς θεολογικῆς ἐρεῦνης, ἐνέχουν γενικῶς προδρομικὸν μόνον χαρακτῆρα. Ἡ δὲ προσφορὰ των, ὅσον καὶ ἂν εἶναι χρήσιμος, δὲν παύει νὰ εἶναι ἀρνητικὴ. Αὐταὶ συνιστοῦν σκιρτήματα πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἀκάρπου ἐν πολλοῖς παλαιᾷς θεολογίας, ἀλλὰ δὲν ἀπετέλεσαν εἰσέτι σαφῆ καὶ ὄριμον θεολογίαν, τουτέστι δὲν ἐκφράζουν τὴν ἐπὶ συγκεκριμένου τινὸς προβλήματος χριστοζωῆν τῆς Ἐκκλησίας, ἂν μὴ τι ἄλλο, διότι οἱ φορεῖς τῆς θεολογίας αὐτῆς, πλὴν χαρισματικῶν περιπτώσεων, δὲν εἶναι χριστοφόροι, ὡς μὴ λαμβάνοντες σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ.

Εἰς ἐπίρρωσιν τοῦ ὀδυνηροῦ ἰσχυρισμοῦ περὶ ἀκάρπου θεολογίας ἔστω ἡ προ-

20. Φιλίπ. α' 21.

σωπική ἀγωνία τοῦ Πάπα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισκόπων, τῶν θεολόγων καὶ αὐτῶν τῶν ἀπλῶν πιστῶν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐγκυκλίου *Humanae vitae*. Ἄν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης, ὁ οὐχὶ μόνον τύποις καὶ τάξει ἐπὶ κεφαλῆς τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, εὐρίσκεται εἰς μεγίστην στενοχωρίαν καὶ δυσκολίαν ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν σάλον, τὸν ὁποῖον προεκάλεσεν ἡ ἐγκύκλιος αὐτοῦ περὶ τοῦ μὴ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων δι' ἀντισυλληπτικῶν μέσων, ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸ ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Πάπας μὲ τοὺς περὶ αὐτόν, οὔτε ἡ ἀντιδράσασα εἰς τὴν ἐγκύκλιον πλειονότης τῶν ρωμαιοκαθολικῶν κύκλων, οὔτε καὶ οἱ συμφωνήσαντες πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐγκυκλίου προϋπέθετον σαφῆ, ὄριμον, κοινῶς παραδεδεγμένην καὶ γνησίαν διδασκαλίαν—θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ περὶ τοῦ «καινοῦ» ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου. Ἡ ἔλλειψις μιᾶς τοιαύτης περὶ «καινοῦ» ἀνθρώπου θεολογίας ἐγέννησε τὸν σάλον, εἰς τὸν ὁποῖον, σημειωθῆτω, καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, τὸ γε νῦν ἔχον, δὲν δυνάμεθα νὰ συνεισφέρωμεν εἰ μὴ μόνον τὴν ἡμετέραν ἀγωνίαν, ἥτις γεννᾶται ἐκ τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν νὰ ἀπαντήσωμεν θεοπρεπῶς, ἀποκαλυπτικῶς καὶ ἄρα ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ πρόβλημα. Ἐὰν ἡμεῖς εἴχομεν μίαν ὄριμον καὶ γνησίαν θεολογίαν περὶ «καινοῦ» ἀνθρώπου, θὰ εἶχεν αὕτη γίνει μᾶλλον ἀντιληπτὴ ὑπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἀδελφῶν καὶ μετὰ τινων παραλλαγῶν ἔστω θὰ εἶχε προσληφθῆ καὶ εἶτα προβληθῆ. Ἄλλ' οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. Ἀποτέλεσμα: Ὁ μὲν Πάπας ἐπιμένει ἐπὶ τῶν ἀπόψεων αὐτοῦ χωρὶς κατ' οὐσίαν νὰ δύναται νὰ πείσῃ, διὸ καὶ προβαίνει εἰς ὑποχωρήσεις ἀδιανοήτους εἰς ἄλλας περιστάσεις, ἡ δὲ πλειονότης τῶν Καθολικῶν συνεχίζει τὴν ἀντίδρασιν, προβάλλουσα ὅμως κοινωνιολογικά, ψυχολογικά καὶ φιλοσοφικά κυρίως ἐπιχειρήματα, διότι δὲν διαθέτει εἰς ἱκανὸν βαθμὸν θεολογικά.

Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ παρεξηγήσεως σημειοῦμεν, ὅτι, ὁμιλοῦντες δι' ἔλλειψιν θεολογίας περὶ «καινοῦ» ἀνθρώπου, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πατράσι καὶ τοῖς νεωτέροις καὶ συγχρόνοις θεολόγοις δὲν ἀπαντοῦν γινῶμαι, θεωρία καὶ ἔστιν ὅτε βιβλία ὀλόκληρα σχετικὰ πρὸς τὸν «καινὸν» ἄνθρωπον. Ἐπιθυμοῦμεν μόνον νὰ ὑπογραμμίσωμεν, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ τί ἐστὶν ὁ «καινός » ἄνθρωπος δὲν ἔχει μελετηθῆ ἱκανοποιητικῶς ὑπὸ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν ἔχει ὀπωσοῦν ὀριστικῶς ὑπὸ Συνόδου *ad hoc* ἀντιμετωπισθῆ. Ἡ θέσις αὕτη γίνεται σαφῆς διὰ τῆς εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀναφορᾶς. Οὕτω π.χ. προκειμένου περὶ προβλημάτων σχετικῶν πρὸς τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, στηριζόμεθα ἐπὶ τῆς θεολογίας τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἥτις διετύπωσεν εἰς δογματικούς ὅρους τὴν ὀρθὴν περὶ τὸ πρόβλημα θεολογίαν τῶν τελευταίων πρὸ αὐτῆς ἐτῶν. Τυχᾶναι ὅμως γνωστόν, ὅτι περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Κυρίου, αἰῶνας ὄλους πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου ταύτης, ἀπήντων γινῶμαι καὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις δὲν ἡδύ-

ναντο νὰ συγκροτήσουν σαφῆ καὶ ὄριμον θεολογίαν, ὡς συνέβη, ὅταν ἠθέλησεν ὁ Παράκλητος, ἦτοι ὀλίγον πρὸ καὶ κατὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τοῦ 451.

Οὕτω πως καὶ σήμερον, εἰ καὶ πολλὰ τὰ ὀρθὰ καὶ πεφωτισμένα ἔχουν γραφῆ περὶ «καινοῦ» ἀνθρώπου, ἐν τούτοις ἀπουσιάζει ἡ ὅπως οὖν πλήρης καὶ σαφῆς θεολογία καὶ ἡ ταύτης ἐπικύρωσις ὑπὸ τινος Συνόδου.

Ἡ ἀναφορὰ ἡμῶν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς παπικῆς ἐγκυκλίου *Humanae vitae* δὲν ὑπῆρξε τυχαία. Ὁ ὑπ' αὐτῆς προκληθεὶς σάλος καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα σύγχυσις εἶναι λίαν ἐνδεικτικὴ καί, ὡς ἐκ τούτου, δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν ἀναζητήσεως ὀρθοῦ προσανατολισμοῦ τῆς συγχρόνου θεολογίας.

VI. «Θεολογία ὑπερβάσεως».

Τὸ πρῶτον οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς συγχρόνου θεολογίας, ἡ ὁποία καλεῖται χάριτι Τριαδικῇ νὰ ὀδηγήσῃ τὰς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ἐνότητα, εἶναι, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ὅτι πρέπει ν' ἀποτελῇ ἔκφρασιν τῆς ἐν τοῖς θεολόγοις χριστοζωῆς. Ὡς τοιαύτη μόνον ἡ θεολογία δύναται καὶ ὀφείλει ν' ἀποκτήσῃ καὶ τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἐποχὴν μας δεῦτερον γνῶρισμα αὐτῆς, τὸ γνῶρισμα τῆς ὑπερβάσεως. Περὶ τοῦ πρώτου εἵπομέν τινα ἐν τοῖς πρόσθεν. Περὶ τοῦ δευτέρου ὁ λόγος κατωτέρω.

Ὁ ἄλλος «θεολογία ὑπερβάσεως», καίτοι συμβατικός, σκοπὸν ἔχει νὰ ὑπογραμμίσῃ ἔνθεν μὲν τὴν στροφὴν τῆς θεολογίας ἀπὸ τὸ παρελθὸν εἰς τὸ παρὸν, ἔνθεν δὲ τὴν δυναμικὴν ὑπέρβασιν τῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένων διαφορῶν. Ἡ πρὸς τὸ παρὸν στροφή, εἰ καὶ δὲν ἀποξενοῖ ἐκ τοῦ παρελθόντος, οὔτε πραγματοποιεῖται ἐρήμην τῆς ἐσχατολογίας, δημιουργεῖται ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος καὶ χάριν τῶν ἀνθρώπων τοῦ παρόντος, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλει τὴν τε θεματολογίαν καὶ τὴν μορφήν, ἅτινα, ἐὰν ὁ θεολόγος δὲν ἀποδεχθῆ, ἀποκλείεται νὰ θεολογήσῃ γνησίως. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἔργου του θὰ εἶναι τότε ἡ ἱστορία ἢ λόγος κενὸς νοήματος καὶ πόνος μάταιος.

Ἡ ἀληθὴς στροφή τῆς θεολογίας πρὸς τὸ παρὸν κατανοεῖται καὶ ἐπιβάλλεται ἔτι μᾶλλον ἰδίᾳ ἐκ τῆς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας συνειδητοποιήσεως τῆς ἀνάγκης πρὸς ἐνότητα, τὴν ὁποίαν καλοῦνται νὰ κατακτοῦν ἐξακολουθητικῶς καὶ νὰ ζοῦν συνεχῶς τὰ καθ' ἕκαστον μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῶν. Τὴν ἐνότητα ὅμως ἐν Χριστῷ ἀναζητοῦν πολλοὶ εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὴν ἀπὸ μέρους τῶν θεολόγων δηλ. συμφωνίαν ἐπὶ τῶν διαφοροποιησάντων καὶ διαίρεσάντων τελικῶς τὴν μίαν Ἐκκλησίαν ἱστοριοθεολογικῶν ζητημάτων ἢ εἰς τὴν συνάντησιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἡ τοιαύτη ὅμως ἀντιμετώπισις τῆς πρὸς ἐνότητα εὐχῆς τοῦ ἀγωνιῶντος Κυρίου εἶναι αὐτόχρομα οὐτοπιστικὴ. Ἐὰν ὀμιλοῦμεν περὶ θεολογίας τῆς ὑπερβάσεως, ὀμιλοῦμεν ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς τάσεως ταύτης.

Ἡ ἀγία ὑπόθεσις τῆς ἐνότητος εἶναι γεγονὸς καθαρῶς δυναμικός, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀγιότης, ἢ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἕνωσις καὶ ἡ θεώσις τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν θὰ προσεγγίσουν ἄλληλα μόνον δυναμικῶς. Ἡ ποθουμένη ἐνότης, τολμῶμεν νὰ ἔχωμεν τὴν γνώμην, ὅτι θ' ἀποτελεῖ συνεύρεσιν τῶν πιστῶν εἰς τὴν λύσιν καθολικῆς σημασίας προβλημάτων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὅστις, ζῶν εἰς τὰς ἰδιομόρφους τῆς ἐποχῆς του συνθήκας, προσπαθεῖ νὰ γίνῃ ἅγιος—τέλειος, ἐπιθυμεῖ νὰ σωθῇ ἐν Χριστῷ, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς Παναγίας Τριάδος. Τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπὸ αἰῶνων χωρισμένοι, δύνανται νὰ ἐνώσῃ μόνον τὸ παρὸν καὶ οὐδέποτε τὸ παρελθόν. Οἱ αὐτοὶ ὅμως ἄνθρωποι δύνανται νὰ ὑπερβῶν τὸ παρελθόν. Ἡ τοιαύτη ὑπέρβασις δὲν ἐπιτρέπεται βεβαίως νὰ εἶναι ἀρνητικὴ, διότι ἐν τῷ χώρῳ τῆς θρησκείας τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως οὐδεμία ἀρνήσις ὀδηγεῖ εἰς θέσιν. Αἱ Ἐκκλησίαι δηλονότι δέν πρέπει—ἀλλ' οὔτε καὶ δύνανται— νὰ λησμονήσουν τὰς μεταξὺ των διαφοράς, αἱ ὁποῖαι μάλιστα εἶναι λίαν σοβαραί.

Ἡ λήθη ἔχει ἄλλοῦ τὴν θέσιν τῆς. Εἰς τὴν λήθην ὀφείλομεν νὰ παραδώσωμεν τὰς ἔνεκα τῶν παθῶν ἡμῶν συγγνωστὰς πικρίας, τὰς ὁποίας ἀμοιβαίως ἐπροξενήσαμεν καὶ ἐδέχθημεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἶναι ἢ ἐν Αὐτῷ ζῶῃ, ἥτις ἐστὶ δύναμις, ἔπεται ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς τῆς λήθης τῶν πικριῶν ὑπερβάλλεται ἐν τέλει δυναμικῶς, δηλ. διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐμπόνως εὐτρεπίζει ἑαυτόν, ὥστε νὰ καταστῇ σκευὸς τῆς χάριτος. Πρακτικῶς ἐκφραζόμενον τὸ γεγονὸς τῆς τοιαύτης ὑπερβάσεως χαρακτηρίζεται εἰς τὰς ἡμέρας μας ὡς διάλογος τῆς ἀγάπης», ὡς ἀμοιβαία ἐκδήλωσις ἀγάπης. Συναφῶς ὅμως πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι πολλάκις ὁ μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν «διάλογος» οὗτος θεωρεῖται ὡς ἔργον κυρίως τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀφήνεται νὰ νοηθῇ κάτι παρόμοιον. Τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐγκληματικὸν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος, ἥτις, διὰ νὰ ἐπέλθῃ, πρέπει νὰ προηγηθῇ ὄχι μόνον ἡ προφητικὴ καὶ γνησίᾳ θεολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη, τὴν ὅποιαν δέχεται ὁ ἄνθρωπος ὡς δῶρον Θεοῦ ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτὸς τῆς ὁποίας πάντα ταῦτα ἀποβαίνουν ἀκατανόητα καὶ μωρία καταγέλαστοι.

Τὰς κατὰ τεκμήριον θεολογικὰς διαφορὰς ὀφείλομεν νὰ ὑπερβῶμεν θετικῶς καὶ δυναμικῶς.

Θετικὴ ὑπέρβασις σημαίνει ἢ τὴν ἄρσιν διαφορᾶς τινος, ὅπερ δυνατόν νὰ συμβῇ μετὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀποδοχὴν τῆς ἐπὶ προκειμένου θέματος ὀρθῆς δόξης, ἢ τὴν δημιουργίαν κλίματος καὶ συνειδήσεως, καθ' ἃ ἡ προκειμένη διαφορὰ δὲν κέκτηται ἀποφασιστικὴν σημασίαν, ὥστε νὰ θεωρῆται στοιχεῖον διαφοροποιοῦν καὶ διαιροῦν τοὺς πιστοὺς. Ἐπίσημον ἄρσιν τῶν διαφορῶν ἐπετύγχανεν ἡ Ἐκκλησία ἐν ταῖς ἐπτὰ Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, ἔνθα ἐπεβάλλετο ἡ ὀρθὴ δόξα, ἡ ὅποια κατὰ κανόνα εἶχε τύχει κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ ἐκά-

στης Συνόδου χρόνους βαθείας ἐπεξεργασίας καὶ εἶχε διατυπωθῆ καὶ διαδοθῆ εὐρέως. Οἱ ἐννέα πρῶτοι αἰῶνες ἄλλωστε ἐπιβεβαιοῦν, ὅτι αἱ διαφοραὶ δὲν εἶναι πᾶσαι τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ ὅτι πάντως αἱ μέχρι τότε ὑφιστάμεναι παρὰ τὴν δξύτητα αὐτῶν δὲν διετάρασσον εἰ μὴ σπανίως τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότης τῶν πρῶτων αἰώνων ἦτο ἄφ' ἐνὸς μὲν κατάστασις συνευρέσεως τῶν πιστῶν ἐν τῇ σωζούσῃ Ἐκκλησίᾳ ἢ μᾶλλον συναντήσεως τούτων ἐν τῷ κοινῷ Ποτηρίῳ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ἄφ' ἐτέρου δὲ κατάστασις ἀνοχῆς (Toleration) τῶν ποικίλων τρόπων προσεγγίσεως τοῦ κοινοῦ Ποτηρίου καὶ τῆς ἐκφράσεως τῆς ἐν αὐτῷ συναντήσεως.

Ἐπιζητοῦντες ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι τὴν ἀπολεσθεῖσαν ταύτην ἐνότητα, ὡς ἄλλον ἀπολεσθέντα παράδεισον, στρεφόμεθα νοσταλγικῶς πρὸς τὴν ἐνότητα τῶν ἐννέα πρῶτων αἰώνων, διότι ἡ χριστιανικὴ πεῖρα καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Παναγίου Πνεύματος δὲν ἀπεκάλυψαν ἄλλο εἶδος ἐνότητος, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ἄλλης τινὸς ἐνότητος. Βεβαίως τοιαῦτα γράφοντες καὶ τοιαῦτα φρονοῦντες, οὐδόλως προδικάζομεν—τούτο θὰ ἦτο βλασφημία—τὴν ἐπινευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ εἶδος τῆς μελλούσης νὰ προέλθῃ ἐνότητος μετὰ τὰς ἐν πολλῇ προσευχῇ καὶ μετανοίᾳ ἀναζητήσεις ἡμῶν, τῶν συγχρόνων μελῶν τῶν διηρημένων Ἐκκλησιῶν. Ἐπιδιώκομεν ὅμως κάτι, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἦτο γεγονός, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τούτου γνωρίζομεν τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς νόμους τῆς τυπικῆς λογικῆς καὶ τῆς φαινομενολογίας. Εἰ καὶ ἀναμένομεν τὴν ἐνότητα ὡς δῶρον ἀπὸ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, ἐν τούτοις αὕτη θὰ κατακτηθῆ ὑφ' ἡμῶν καὶ θὰ ἐκφρασθῆ δι' ἡμῶν, ἦτοι διὰ τῶν συγκεκριμένων ἡμῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων καὶ διανοητικῶν δυνατοτήτων ἐν ταῖς συγκεκριμέναις πολιτιστικαῖς, φιλοσοφικαῖς καὶ μεταφυσικαῖς συνθήκαις. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον, ὀμιλοῦντες νῦν περὶ ἐνότητος, ὀρμώμεθα ἐκ τῶν περὶ ἐνότητος παραστάσεων, τὰς ὁποίας σχηματίζομεν ἐξ εἰδήσεων περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τῶν ἐννέα πρῶτων αἰώνων.

Τὴν τοιαύτην διαδικασίαν θὰ ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ χαρακτηρίσωμεν ἔνθεν μὲν ὡς ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκφρασθεῖσαν ἐμπειρίαν τῆς χριστοζωῆς, ἔνθεν δὲ ὡς ἐτοιμότητα πρὸς ἀποδοχὴν τῶν νέων ἐπινεύσεων, ἦτοι τῶν νέων ἀποκαλύψεων, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ δεῦτερον προϋποθέτει τὸ πρῶτον. Τὸ δεῦτερον συνιστᾷ τὴν σφραγιδα τῆς «αὐξήσεως» τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ τὸ κριτήριον πάσης γνησίας θεολογίας. Ἦδη εὐρισκόμεθα, ὡς φρονοῦμεν, εἰς τὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν καὶ ἔζων οἱ μεγάλοι πατέρες καὶ θεολόγοι τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὁποίας ἐδημιούργουν θεολογίαν, «αὐξήσιν» τοῦ σώματος αὐτῆς. Τυγχάνει δὲ λίαν χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός, ὅτι οἱ μεγάλοι πατέρες καὶ θεολόγοι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἐν καυχῆσει κηρύσσον εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν οὐ μόνον τὴν ἄκραν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν εἰς τὴν παράδοσιν, δηλ. εἰς τὴν πεῖραν τῆς χριστοζωῆς τῶν πρὸ αὐτῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν πιστότητα

τῆς ἰδίας αὐτῶν «δόξης», δηλ. τῆς θεολογίας των, εἰς τὴν «ὀρθὴν δόξαν» τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διετύπωσαν αὐτὴν οἱ «πατέρες», ἤτοι οἱ προγενέστεροι τούτων θεολόγοι, οἵτινες κατὰ κανόνα ὑπῆρξαν ἅγιοι, ἀνακηρυχθέντες ὡς τοιοῦτοι καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Συγχρόνως ὁμοίως οἱ πατέρες καὶ θεολόγοι οὗτοι ζοῦν καὶ ἐκφράζουν «φυσιολογικῶς» τὴν ἀύξησιν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἀύξησις ἐν τῇ θεολογίᾳ γνωρίζεται πρῶτον μὲν ὡς διατύψεις ἀποκαλυμμένων καὶ ἀποκαλυπτομένων ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται πάντοτε ὡς συνέχεια ἐν τῇ ἀλύσει τῶν διατυπωθεισῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀληθειῶν, εἶτα δὲ ὡς διασάφησις καὶ ἐπεξήγησις τῶν διαφορῶν ὄψεων τοῦ πρώτου καὶ περιεκτικῶς τῶν πάντων μυστηρίου, τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ συχναὶ ἀναδρομαὶ ἡμῶν εἰς τὸν παλαιότερον βίον τῆς Ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ τῆς ἡνωμένης, δὲν εἶναι τυχαῖαι· σκοπὸν ἔχουν νὰ διαφωτίσουν ὠρισμένας πτυχὰς τῆς ἐν αὐτῇ πνευματολογικῆς χριστοζωῆς, ἣτις πρέπει νὰ τεθῆ ὡς θεμέλιος λίθος ἅμα καὶ τέλος τῶν ἐπιδιώξεων ἡμῶν τῶν μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐὰν ὄντως ἐπιθυμῶμεν τὴν ἐνότητά καὶ ἀγωνιῶμεν ἐν Χριστῷ δι' αὐτὴν. Ὅ,τι ἐκ τοῦ προτέρου βίου—καὶ μάλιστα τοῦ τῶν ἐννέα πρώτων αἰώνων—τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλομεν νὰ ζῶμεν καὶ νὰ ἔχωμεν ὡς «τύπον» (πρότυπον) εἶναι ἡ ἐμπειρία αὐτῆς περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ· ἡ ἔκφρασις δὲ τῆς ἐμπειρίας ταύτης τυγχάνει πάντοτε χρήσιμος, ἀλλ' οὐχὶ κατ' ἀνάγκην πάντοτε μιμητέα, διότι ἄλλως θὰ διεκινδυνεύομεν ν' ἀδικήσωμεν τὴν οὐσίαν τῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἔκφρασις τῆς ἐμπειρίας ἀποτελεῖ τὸ καιρικόν, τὸ πρόσκαιρον, τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπιχειρεῖται ἡ ὑπογράμμισις ἐνὸς ἀρρήτου γεγονότος, ὡς εἶναι ἡ δράσις τῆς θείας χάριτος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ἡ μονιμότης καὶ ἡ ὑπερεποχικὴ ἀξία τῆς ἐκφράσεως αὐθεντικῆς τινος ἐν Χριστῷ ἐμπειρίας ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν ὑπερεποχικότητα ἢ τὴν μονιμότητα τῆς ἰσχύος τοῦ προβλήματος, χάριν τοῦ ὁποῖου εἰς πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεχειρήσε νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πείραν τῶν θείων ἐνεργειῶν. Ἐκφρασις πνευματολογικῆς πείρας ὑπερεποχικῆς ἰσχύος τυγχάνουν κατ' ἐξοχὴν ἡ θεία Λειτουργία καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

VII. Πρὸς θεανθρωπολογίαν.

Καιρὸς ὁμοίως νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα τῆς θεολογίας τῆς ὑπερβάσεως, ἣτις καὶ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς πρώτιστα. Ἴνα μάλιστα ἡ συζήτησις καταστῇ σαφεστέρα καὶ πρακτικωτέρα²¹, φέρομεν εἰς μέσον ἐν παλαιόν, ἅμα δὲ καὶ σύγχρονον πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τοῦ πρωτείου τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, ὅπερ ἀπασχολεῖ,

21. Ἡ θεολογία τυγχάνει κατ' ἐξοχὴν πρακτικὴ («ἐπιστήμη»), ὡς ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν ἐπίλυσιν πρακτικῶν καὶ οὐχὶ θεωρητικῶν (= speculative) ἢ «μεταφυσικῶν» προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Σκοπὸς αὐτῆς εἶναι νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν χριστοζωήν, περιγράφουσα καὶ κηρύττουσα τὴν πείραν τῆς τοιαύτης χριστοζωῆς.

θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς ἀδιάφορον, τὰς συνειδήσεις τῶν μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ ἀπὸ μέρους μελῶν τινῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπανεξέτασις τοῦ προβλήματος τούτου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ θεολόγοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπαναλαμβάνουσι ἄλλαις λέξεσι τὰ ἀρχαῖα ἐπιχειρήματα τῶν παλαιότερων ἀντιπάλων καὶ ἔστιν ὅτε προσθέτουσι ἐν νέον στοιχεῖον, ὅπερ ὁμως, ὄν ἐπουσιῶδες, οὐδόπως ἢ ἐλάχιστα ἐπηρεάζει τὴν θέσιν καὶ τὴν διάθεσιν τῶν ἀντιφρονούντων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ αἰῶνας ἐξ ἀφορμῆς ὄχι μόνον τοῦ προβλήματος τοῦ πρωτείου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀφορμῆς πάντων σχεδὸν τῶν διαφοροποιούντων καὶ διαιρούντων τὰς Ἐκκλησίας προβλημάτων.

Ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἀποτολμῶμεν τὴν διατύπωσιν τῶν κατωτέρω σκέψεων:

Ὅπως ἐπὶ αἰῶνας ὄλους οἱ θεολόγοι τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν ἐπέτυχον συναντίληψιν τινα ἐπὶ τῶν διαφορῶν, οὕτω, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἐὰν ἀκολουθήσουσι τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντιμετωπίσεως, δὲν θὰ κατορθώσουσι ποτὲ ἐναρμόνισιν τῶν ἐκατέρωθεν ἀπόψεων. Τί δέον, λοιπόν, γενέσθαι, δοθέντος ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀντιπαρέλθωμεν τὴν εὐχὴν τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν»;

Ἡ οἰαδήποτε ὑφισταμένη παλαιὰ διαφορὰ δύναται νὰ υπερβληθῇ διὰ μιᾶς νέας θεολογίας²², ἥτις, ἐνῶ ὡς κύριον στόχον αὐτῆς θὰ ἔχη τὴν ἐπίλυσιν τῶν κατ' ἐξοχὴν συγχρόνων προβλημάτων, θὰ φωτίσῃ συγχρόνως καὶ τὰ παλαιά. Βεβαίως τοῦτο θὰ συμβῇ, ὅταν ἡ ἐν λόγῳ θεολογία δὲν θ' ἀποδίδῃ ἀπλῶς τὰς θέσεις ὁμάδος τινὸς θεολόγων, ἀλλ' ὅταν αὕτη θὰ κεῖται ὡς ζωτικὸς θεμέλιος λίθος τοῦ πληρώματος τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁμιλοῦμεν δηλ. περὶ τῆς ἐπὶ τινος θέματος θεολογίας, ἡ ὅποια, προβαλλομένη ἴσως ὑπὸ ὀλίγων ἢ καὶ ὑπὸ ἑνός, θὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ὡς ὀρθὴ δόξα ὑπὸ τῶν διῆσταμένων σήμερον μελῶν (τῶν ἐξ αὐτῶν θεολογούντων κατ' ἀρχὰς καὶ τῶν ἀπλουστέρων πιστῶν ὕστερον) τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ διαδικασία αὕτη, τηρουμένη μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, δύναται ἐν τισι σημείοις ν' ἀλλάξῃ σήμερον ἐπὶ τὰ βελτίω τῆ βοηθεία τῆς ἐν τῷ μεταξὺ κτηθείσης πνευματολογικῆς ἐμπειρίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκολος εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐπικοινωνία ἀποτελεῖ ἐξωτερικόν, πλὴν θετικόν, παράγοντα δι' ἀνταλλαγὴν πνευματικῆς πείρας καὶ ἀπὸ κοινοῦ δημιουργίαν θεολογίας.

Οἱ θεολόγοι τῶν διῆσταμένων Ἐκκλησιῶν ὀφείλουσι καὶ δύνανται κατὰ ταῦτα νὰ συνέρχωνται οὐχὶ πρὸς ἐξέτασιν τῶν παλαιῶν διαφορῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ θείου θελήματος ἐπὶ προβλημάτων, τὰ ὅποια πιέζουσι σ ἡ μ ε ρ ο ν τὰ θρησκείοντα στήθῃ. Ἡ τοιαύτη ἀναζήτησις, ἀσκουμένη ἐν προσευχῇ

22. Ἴνα προλάβωμεν πᾶσαν παρεξήγησιν, σημειοῦμεν ὅτι ἡ τοιαύτη θεολογία θὰ εἶναι, νέα ἐν ᾧ μέτρῳ π.χ. ὑπῆρξε νέα ἡ θεολογία τῆς Γ' καὶ Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν θεολογίαν τῆς Α'. Τὸ πρόβλημα ἐὰν ἡ «νέα» αὕτη θεολογία εἶναι νέα ἢ ἄλλο τι θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ κατωτέρω.

πολλῆ, ἐν ταπεινώσει ἀληθεῖ, ἐν νηστεία συχνῆ καὶ νήψει ἀδιαλείπτω, ἀποτελεῖ τὸ θεολογικὸν ἔργον, ὅπερ συντελεῖται ἐν Χριστῷ δι' Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ κατάληξις ἢ τὸ κορύφωμα τοῦ θεολογικοῦ ἔργου εἶναι ἢ ἐν βραχεῖ διατύπωσις τῆς ὀρθῆς ἐπὶ προκειμένου τινὸς θέματος δόξης, ἥτις καὶ κατακυροῦται εἰς δογματικὸν ὄρον ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Τὰς ἀνωτέρω γενικὰς σκέψεις ἡμῶν θὰ προσπαθῆσωμεν νὰ συνδέσωμεν πρὸς τὴν τρέχουσαν ἐκκλησιαστικὴν καὶ θεολογικὴν πραγματικότητα. Ἡ Ἐκκλησία ἢ αἱ Ἐκκλησίαι διέρχονται σήμερον μίαν ὀδυνηρὰν κρίσιν. Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι, φρονοῦμεν, μόνον σημερινόν. Ἀριθμεῖ ζωὴν αἰώνων. Ἀφ' οὗτου ὁ ἄνθρωπος τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπεφάσισεν εἰς πείσμα ἀντιπνευματικῶν τινῶν δεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας νὰ δημιουργήσῃ ἴδιον πνευματικὸν ὄριζοντα, διάφορον οὐσιαστικῶς πρὸς ἐκεῖνον τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη διέρχεται βαθεῖαν ἐσωτερικὴν κρίσιν. Ὁ ἐπιδιώκων τὴν αὐτονομίαν κόσμος φέρει ἔναντι τῆς ἐκραγείσης κρίσεως μόνον τὴν εὐθύνην τῆς ἀφορμῆς, ἐνῶ τὴν εὐθύνην τοῦ αἰτίου φέρει ἐξ ὀλοκλήρου τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος λόγος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἢ Ἐκκλησία εἶναι ἢ μεγάλη ὑπεύθυνος τῆς κρίσεως, δεόν ὅπως ἀναζητηθῆ εἰς τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἀνθρωπολογικὰ προβλήματα τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν, τὰ ὅποια, ἀπογοητευμένα μάλιστα ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰς τινὰς ὑπερβολὰς, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας.

Πρέπει ὡς θεολόγοι τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι δὲν ἐδημιουργήσαμεν σαφῆ, ὄριμον καὶ ὅπως οὖν ἀπηρτισμένην θεολογίαν περὶ τοῦ «καινοῦ» ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου. Τίς ἐστὶν ὁ «καινός» ἄνθρωπος; Πῶς διακρίνεται, πῶς συντελεῖται; Εἶναι ἐρωτήματα, τὰ ὅποια προδίδουν τὴν ἀνάγκην συγκεκριμένης σχετικῶς θεολογίας, ὅπως ἀκριβῶς ἢ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐδημιούργει, ἀναλόγως τῶν διδομένων ἀφορμῶν, τὴν περὶ Τριάδος, τὴν περὶ τῶν φύσεων καὶ τῶν θελημάτων τοῦ Χριστοῦ, ἢ τὴν περὶ εἰκόνων θεολογίαν αὐτῆς.

Τὴν περὶ τοῦ «καινοῦ» ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου διδασκαλίαν καὶ θεολογίαν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν **θ ε α ν θ ρ ω π ο λ ο γ ί α ν** καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ἀνθρωπολογία, διότι ὁ «καινός» ἄνθρωπος, περὶ οὗ ὁ λόγος, δὲν εἶναι ὁ ὑπὸ τὴν τρέχουσαν ἔννοιαν «φυσικός», τουτέστιν ὁ μεταπτωτικός καὶ ἐκτὸς Χριστοῦ τελῶν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἠνωμένος διὰ τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας μετὰ τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἡ τοιαύτη ἔνωσις τυγχάνει πραγματικῆ, διότι εἶναι ζωὴ καὶ οὐχὶ ὑπόθεσις ιδέας τινός. Τὸ εἶναι ἀνθρωπὸν τινὰ ἠνωμένον μετὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔχει γίνεαι φορεὺς τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τῆς ἀμεθέκτου καὶ ἀρρήτου θείας οὐσίας. Ὡς ἐν Χριστῷ ζῶν ὁ ἄνθρωπος, ὡς φορεὺς δηλ. τῶν ἀκτίστων θείων ἐνεργειῶν, δὲν εἶναι πλέον ὄν, τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἐρευνήσῃ ἐπαρκῶς μόνον τὸ οἰονδήποτε σύστημα φιλοσοφικῶν κατηγοριῶν, διότι ὁ ἄνθρωπος οὗτος, καίτοι φέρει κοινὴν σάρκα καὶ εἰς τὰς φλέβας του ῥέει αἷμα φυσικόν,

ζῆ ἐν τούτοις ἄλλην ζωὴν, ἀγνωστον ὡς κατηγορήμα εἰς τὸν παρόντα κόσμον, ἐξ οὗ παράγεται καὶ δι' ὃν ἰσχύει ἡ φιλοσοφία. Ἡ τοιαύτη ζωὴ, κτωμένη κατὰ τὸ μέτρον τῆς μετοχῆς εἰς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν ὑπὸ ἀγωνιζομένων δι' αὐτὴν πιστῶν, ἀποτελεῖ μεταστοιχείωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς θεῖον ὄν, ἐνῶ ταῦτο-χρόνως παραμένει οὗτος καὶ ἀνθρώπινον ὄν. Ὡς θεῖον ὄν τὸν ἀνθρώπον δύναται ν' ἀντιμετωπίσῃ μόνον ἡ θ ε α ν θ ρ ω π ο λ ο γ ί α καὶ οὐδέποτε μόνη ἡ ἀνθρωπολογία.

Ἡ ἄσκησις τῆς θ ε α ν θ ρ ω π ο λ ο γ ί α ς προϋποθέτει ὡς χρυσοῦν θεμέλιον τὸν Θεάνθρωπον Χριστόν, ἥτοι τὸν Θεόν, ὅστις γέγονεν ἄνθρωπος, «ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν»²³, ἵνα ἡμεῖς ζήσωμεν ἐν χάριτι ὡς «καινοὶ» ἐν Χριστῷ, ἠνωμένοι μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς φορεῖς τῶν ἀκτίστων αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Περὶ τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὸν προβλημάτων ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἔκαμεν εὐρέως λόγον, τὸν ὅποιον γνωρίζομεν γενικῶς ὑπὸ τὸν περιεκτικὸν ὄρον Χριστολογία. Ἄλλ' ἐνῶ ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἐκκλησίας ἐγένεν²⁴—ὡς ἄλλωστε ἦτο ἐπόμενονον—ὕπευθύνως καὶ εὐρέως λόγος περὶ Θεανθρώπου Χριστοῦ, περὶ τοῦ διὰ Χριστοῦ «καινοῦ» ἀνθρώπου ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐθεολόγησεν εἰσέτι ὑπευθύνως. Τυχάνει βεβαίως γνωστόν, ὅτι μέλη τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας πρῶτον καὶ τῶν διισταμένων Ἐκκλησιῶν εἶτα ἡσχολήθησαν πάλιν καὶ πολλάκις μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, κατέλιπον δὲ θαυμάσια πράγματι σχετικὰ κείμενα ἐν τε τῇ Ἀνατολικῇ καὶ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ad hoc θεολογήσει περὶ «καινοῦ» ἀνθρώπου, ἀπόδειξις ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀνεγνωρισμένη σχετικὴ διδασκαλία—θεολογία. Παράδειγμα ἔστω ὁ μέγας σάλος, τὸν ὅποιον προεκάλεσεν ἡ διὰ τὴν τύχην αὐτῆς περίφημος παπικὴ ἐγκύκλιος *Humanae vitae*.

Τὰ μέλη τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας κεκαλυμμένως ἢ ἀπροκαλύπτως ἀντιδρῶν ἐν ὁμοφωνίᾳ σχεδὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν, τὴν ὅποιαν προβάλλει ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀμέσων συνεργατῶν αὐτοῦ, ὡς δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν ἀπειραριθμῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων. Συγχρόνως ὅμως διαπιστοῦται, ὅτι ἡ ἀντίδρασις τῶν δὲν εἶναι θεολογικῶς, ἀλλὰ κοινωνιολογικῶς, ψυχολογικῶς καὶ δημογραφικῶς τεθεμελιωμένη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πάπας δὲν ἐστάθη περισσότερον πλούσιος εἰς θεολογικὰ ἐρείσματα. Ὁ προκαθήμενος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἠδυνήθη οὐσιαστικῶς ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀντιδράσεις, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει εἰσέτι ἀρτίαν σχετικὴν θεανθρωπολογίαν ὅπως οὐκ ἴκανοποιοῦσαν, ἔστω καὶ μὴ κεκυρωμένην.

23. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου 54, PG 25, 192B.

24. Ἡ χρῆσις καὶ ὁ τονισμὸς τοῦ ρήματος γίγνομαι δὲν προϋποθέτει στατικότητά τινα εἰς τὴν Χριστολογία, ἥτις ἄλλωστε ὡς θεολογία οὐδέποτε ἔπαυσεν (αὐξανόμενη) μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀλλὰ σκοπὸν ἔχει νὰ τονίσῃ ὅτι ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τῆς θεμελιώσεως ὁρθῆς δόξης, ἵνα οὕτως ἡ Ἐκκλησία ἔχη ὀρθὸν καὶ σαφῆ προσανατολισμὸν.

Τὸ γεγονός τῆς παπικῆς περιπετείας τυγχάνει ἄκρως ἐνδεικτικὸν τῆς ἀνάγκης πρὸς δημιουργίαν θεανθρωπολογίας ἐν τοῖς κόλποις τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Αἱ τεραστίαι κοσμικῆς σημασίας πολιτιστικά, φιλοσοφικά, ἐπιστημονικά, πολιτικά καὶ ἄλλαι ἀνακατατάξεις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων συνιστοῦν δι' ἡμᾶς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ δὲ διὰ τοὺς θεολόγους αὐτῆς, δραματικὴν καὶ τελεσιγραφικὴν ὑπόμνησιν, ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ θεολογήσωμεν καὶ κηρύξωμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς ἅπαντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ τίς ἐστὶν ὁ «καινός» ἐν Χριστῷ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶν ἄνθρωπος, ὥστε τὰ καθ' ἕκαστον μέλη νὰ κατέχουν ὀρθὸν καὶ ἀσφαλῆ προσανατολισμὸν ἐντὸς τοῦ ραγδαίως ἐξελισσομένου καὶ βαθέως ἀνακατατασσομένου κόσμου. Ὁ ἐξελισσόμενος καὶ διαρκῶς ἀνακατατασσομένος κόσμος ἔχει διττὴν ἀναφορὰν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν: πρῶτον διότι εἰς τὸν τοιοῦτον κόσμον ἀνήκει συμβατικῶς τὸ σύνολον τῶν μελῶν αὐτῆς, με ἀποτέλεσμα ὁ κόσμος νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰ μέλη· δεύτερον διότι ὁ κόσμος, ἦτοι οἱ οὐσιαστικῶς καὶ συμβατικῶς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἄνθρωποι, ἀποτελοῦν διὰ τοὺς πιστοὺς τὸν ἀγρὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ἡ ἀδυναμία, λοιπόν, τῆς Ἐκκλησίας ν' ἀπαντήσῃ σαφῶς εἰς τὴν πρόκλησιν τοῦ κόσμου, ἄλλαις λέξεσιν ἢ ἔλλειψις θεανθρωπολογίας, συνιστᾷ ἀκριβῶς τὴν κρίσιν τῆς Ἐκκλησίας.

VIII. Θεανθρωπολογία καὶ ἐνότης.

Εἰς ποίαν σχέσιν ὅμως εὐρηται ἡ τοιαύτη κρίσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ἰερὸν αἶτημα τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν; Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται τολμηρὸν, δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἄρσις τῆς κρίσεως θὰ σημάνη τὴν ἔλευσιν τῆς ποθομένης ἐνότητος. Ἡ δημιουργία θεανθρωπολογίας δηλαδὴ συνιστᾷ τὸν τρόπον καὶ τὸν τόπον συναντήσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ συνάντησις αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἰκανὴ δύναμις κατ' οὐσίαν, ἵνα ὑπερβῇ τὰς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν διαφοράς.

Ἡ πραγματικὴ συμπίρρσις ἢ συναντίληψις τῶν μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα σχετίζονται πρὸς τὸν «καινόν» ἄνθρωπον, θὰ φωτίσῃ ὀλόκληρον ἄλυσιν δευτερευόντων συγχρόνων προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ κυρίως παλαιῶν διαφορῶν, ὡς εἶναι π.χ. τὸ ἀκανθῶδες πρόβλημα τοῦ πρωτείου ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ὅταν κάποτε δηλ. τὰ ἀγωνιῶντα μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν, δεχόμενα τὸ φῶς τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, θεολογήσουν ὀρθῶς καὶ ἰκανοποιητικῶς περὶ τοῦ «καινοῦ» ἀνθρώπου, τότε θὰ γνωρίσωμεν πάντες, Ὁρθόδοξοι, Ρωμαιοκαθολικοὶ καὶ Διαμαρτυρόμενοι, ὁποῖαν ἔνοιαν καὶ ὁποῖαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχη οἰονδήποτε πρωτεῖον διὰ τὸν «καινόν» ἐν Χριστῷ ἄνθρωπον, ἔστω καὶ ἂν οὗτος εἶναι ἐπίσκοπος, μάλιστα δὲ τῆς προκαθημένης τῆς ἀγάπης πόλεως, τῆς Ρώμης. Αἱ σχετικαὶ ἀξιώσεις θὰ φωτισθοῦν καὶ θὰ θεωρηθοῦν τότε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θεανθρωπολογίας, ἥτις, ἀφοῦ ὡς κοινὸν ἀπόκτημα τῶν νῦν διῆσταμένων ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν θ' ἀποτελῇ

συνείδησιν ἢ κεκυρωμένην αὐτῶν διδασκαλίαν—θεολογίαν, θὰ ἐπιβάλλῃ ἀναδρομικῶς, τρόπον τινά, ἐαυτὴν εἰς πάντας. Ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας ταύτης θὰ εἶναι ἄφ' ἑνὸς μὲν νὰ πεισθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει τρόπος συναντιλήψεως μεταξὺ τῶν διισταμένων ἀδελφῶν ἐπὶ πάντων τῶν προβλημάτων, ἄφ' ἑτέρου δὲ νὰ πραγματοποιήσωμεν διὰ τοῦ Ποτηρίου τῆς Ἀγάπης καὶ ἐν αὐτῷ τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ παύλειος αὐξήσις τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ «φυσιολογική» ἀνάπτυξις καὶ προαγωγή αὐτοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συντελέσεως τῆς ὁποίας αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρίπτει καὶ ἀποβάλλει—ὅπως ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς λ.χ. ἀποβάλλει μίαν ξένην καρδίαν—πᾶν στοιχεῖον, ὅπερ ἤθελεν ἀποδειχθῆ μὴ ὁμόλογον, ὁμότροπον καὶ ὁμοούσιον πρὸς τὸ ὅλον καὶ κύριον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἧς κεφαλὴ τυγχάνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Στοιχεῖα δὲ μὴ ὁμόλογα καὶ ξένα πρὸς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μετὰ τὰς αἰρέσεις αἱ κακοδοξίαι καὶ μετ' αὐτὰς τὰ σχίσματα καὶ αἱ θεολογικαὶ διχοστασίαι καὶ ἔριδες, περὶ τῶν ὁποίων κυρίως πρόκειται. Μόνον ὅταν τοποθετήσωμεν ὀρθῶς τὴν *θεανθρωπολογίαν*, ὅταν δηλ. ἀντιληφθῶμεν αὐτὴν ὡς γεγονός καὶ ἔκφρασιν καὶ ἔνδειξιν αὐξήσεως τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν τεραστίαν σημασίαν αὐτῆς διὰ τὴν ἱεράν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος.

Τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐν καὶ μόνον ἐν, πλὴν τὰ ἐπικαθήσαντα εἰς αὐτὸ ξένα στοιχεῖα ἢ ὅ,τι δὲν ἔμεινεν οὐσιαστικῶς καὶ ὀργανικῶς ἠνωμένοι μετ' αὐτοῦ, ἐδημιούργησαν τὴν σήμερον ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας παρατηρουμένην δυσάρεστον δυσαρμονίαν. Ἡ δυσαρμονία δὲ αὕτη τυγχάνει τόσον εὐρέως διαδεδομένη, ὥστε μόνον μία ἰσχυρὰ αὐτοαὐξήσις καὶ καὶ αὐτοανάπτυξις τοῦ σώματος δύναται νὰ ὑπερβῇ αὐτήν. Τὸ σῶμα δηλ. τῆς Ἐκκλησίας θ' ἀύτοαπαλλαγῇ τῶν σεσηπτότων αὐτοῦ στοιχείων ἀπορρίπτον καὶ ἐκφυλίζον αὐτά. Ἐτέρα διαδικασία, διάφορος τρόπος ἐνεργείας πρὸς θεραπείαν τῆς ἐν λόγῳ δυσαρμονίας, ὡς λ.χ. ἡ ἔξωθεν προσπάθεια ἀποκοπῆς τῶν σεσηπτότων τμημάτων τοῦ σώματος, οὐ μόνον ἀποβαίνει ἄκαρπος, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνει τὴν δυσαρμονίαν καὶ πολλαπλασιάζει τὰς διαφορὰς καὶ τὰ προβλήματα διὰ πολλοὺς λόγους, ὁ σημαντικώτερος τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἔλλειψις αὐθεντικοῦ κριτηρίου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θ' ἀποβάλληται τοῦτο τὸ στοιχεῖον καὶ θ' ἀποκόπτηται ἐκεῖνο τὸ τμημα.

Θὰ ἠδυνάτῃ τις ἴσως νὰ ἐκφράσῃ τὴν παράτολμον ἀποψιν, ὅτι πρῶτον θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐνότης τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ εἶτα θ' ἀπορρίψουν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ἅτινα διαφοροποιοῦν σήμερον αὐτάς, ἀφοῦ τῆς ἀπορρίψεως τῶν ξένων στοιχείων προηγείται ἡ αὐξήσις τοῦ σώματος. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ σχηματοποίησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἥτις ἐν τῇ πραγματικότητι τυγχάνει ἀνεπίδεκτος σχηματοποίησεως, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν πνεῦμα καὶ ζωὴν. Ἐν τούτοις ὑπάρχει εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο μία μικρὰ ἀλήθεια. Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ συνεννοῇ-

ται εύχερέστερον μετά τοῦ πλησίον του εἰσάγει διακρίσεις καί ἐκεῖ, ὅπου αὐται εἶναι δυσδιάκριτοι. Τό γεγονός τοῦ αὐξάνεσθαι ὡς ἐνέργεια προηγεῖται μόνον ὀριακῶς καί μᾶλλον συμβατικῶς τοῦ ἀπορρίπτειν τὰ ξένα στοιχεῖα, διότι ἐν τῇ πραγματικότητι ὅ,τι συμβαίνει ἐν τινι σώματι εἶναι γεγονός ἐνιαῖον καί ὡς τοιοῦτον πρέπει ν' ἀντιμετωπίζεται.

Οὕτως ἡ προαγωγή τῶν μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς ἐνότητα δόξης ἐπὶ τοῦ ποῖος λ.χ. ἐστὶν ὁ ἠνωμένος μετά τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος συνιστᾷ διαδικασίαν, βαίνουσαν κατ' οὐσίαν παραλλήλως πρὸς τὴν διαδικασίαν «φυσιολογικῆς» ἀπορρίψεως ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς διδασκαλίας ὡς νόθου. Συνελόντι εἰπεῖν, ἐν ᾧ χρόνῳ καί καθ' ὅσον θ' αὐξάνηται τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τοσοῦτον θ' ἀπαλλάσσεται τῶν ἐν αὐτῇ διχοστασιῶν καί παρεξηγήσεων. Ὅσον ἡ προσπάθεια πρὸς μίαν θεανθρωπολογία θά καρποφορῇ, τόσον αἱ σχετικαὶ παλαιαὶ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν θ' ἀμβλύνονται, ἕως ὅτου ἢ ἐκλείψουν παντελῶς ἢ μεταστοιχειωθῶν εἰς διάφορον τρόπον ἐκφράσεως, ὅποτε δὲν θά θεωρῶνται ὡς εἰσάγουσαι οὐσιαστικὴν διαφοράν. Τί ἐκ τῶν δύο τούτων θά συμβῇ μετά μίαν προσπάθειαν δημιουργίας θεανθρωπολογίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς καθ' ἕκαστον διαφοράς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ πρὶν ἢ προηγηθῇ γνησίᾳ θεολογίᾳ, ἥτις ὀφείλει νὰ ἐκκινήσῃ ἀφ' ἐνός μὲν ἐκ τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ δύναται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ν' ἀποκαλύψῃ ἀτραπούς πρὸς ἐνότητα καί σωτηρίαν τῶν πιστῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης εἰς ὅ,τι ἐπιστεύθη, ἔδογματίσθη καί ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς «Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας».

Β'

Εἰς τὰς ὀλίγας σελίδας αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν διατυποῦμεν σκέψεις τινάς, ὀρμηθέντες ἐκ συγκεκριμένων πλέον ἀφορμῶν, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν ἐκ τοῦ *De oecumenismo* διατάγματος. Αἱ σκέψεις δὲ αὐταὶ ἄς θεωρηθῶν μᾶλλον ὡς σχόλια εἰς τὸ κείμενον τοῦτο ἢ ὡς κριτικὴ.

1. «Ἀποκατάστασις» ἢ δημιουργία τῆς ἐνότητος;

Τὸ κείμενον τοῦ *De oecumenismo* εἶναι γνωστὸν διὰ τῶν ἀρκτικῶν λέξεων *Unitatis reintegratio*. Τὸ νόημα τῆς δευτέρας λέξεως ἀπαντᾷ πολ- λάκις ἐν τῷ κειμένῳ συνήθως ὑπὸ τοὺς βρους *restauranda*²⁵ καί *instauratio*²⁶ οἷτινες, μετὰ τοῦ *reintegratio* ἀποδίδονται ἐπιτυχῶς διὰ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως ἀποκατάστασις. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον οἱ ἀνώνυμοι συντάκται τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου ἐπιθυμοῦν νὰ τονίσουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ

25. Ἄρθρ. 1, 6, 16.

26. Ἄρθρ. 14.

δρου *redintegratio* εἶναι ἀσφαλῶς ἡ διακαῆς αὐτῶν ἐπιθυμία, ὅπως ἀ π ο κ α τ α σ τ α θ ῆ, ὅπως ἐπανέλθῃ μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἡ ἐνότης, ἡ ὁποία, ἐνῶ ὑφίστατο ἄλλοτε, ἐλλείπει σήμερον ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἰδέα ὅμως καὶ ὁ ὅρος ἀ π ο κ α τ α σ τ α σ ι ς τῆς ἐνότητος φοβούμεθα, ὅτι προϋποθέτει θεολογίαν στατικήν, ἥτις οὐδεμίαν θέσιν δύναται νὰ εὕρῃ ἐν Ἐκκλησίᾳ ζῶση καὶ αὐξανομένη διὰ τῆς ζωοποιοῦ θείας χάριτος. Ἐν τῷ πνευματολογικῷ τῆς Ἐκκλησίας βίῳ οὐδὲν ἔχομεν, οὐδὲν ζῶμεν, λαβόντες ἀπλῶς ἐξ ἀρχαίας καὶ ὀπωσθήποτε προτεραιὰς καταστάσεως. Ἐὰν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ζωή, οὔσα καθ' ἑαυτὴν γεγὼνός κατ' ἐξοχὴν αὐθεντικόν, τυγχάνῃ γνησίως ὀρθόδοξος, ἀποκλείει ἀφ' ἑαυτῆς πᾶσαν ἰδέαν ἐπαναλήψεως ἢ δανείου.

Ὁ ἐν Χριστῷ διὰ τῶν μυστηρίων συντελούμενος βίος εἶναι ζωὴ δημιουργουμένη καὶ γεννωμένη κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν ἔλευσιν τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ οὐχὶ πρόσληψις παλαιότερου τινὸς βίου, ὅσονδῆποτε πνευματικὸς καὶ ἄν εἶναι οὗτος. Ὅταν ἡ θεία χάρις δημιουργῇ ἐν ἡμῖν χριστοζωὴν μετὰ κατάλληλον προπαρασκευὴν ἡμῶν, ἐνίστε δὲ καὶ ἄνευ ἀναλόγου προετοιμασίας ἐξ ἐπόψεως ἀνθρωπίνης, σημαίνει ὅτι γέγονέ τι νέον, ἄγνωστον ἡμῖν πρότερον. Ἡ κατάσταση τῆς χριστοζωῆς ἦτο γεγὼνός κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, πλὴν, ἐπειδὴ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τυγχάνει αὕτη παράδοξον δῶρον τοῦ Θεοῦ, ὑπερβαῖνον τὴν προσδιοριστικὴν καὶ κτητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, εἰς οὐδὲν κατ' οὐσίαν ὠφελεῖ τὸ σύγχρονον μέλος τῆς Ἐκκλησίας ἢ τοιαύτη τῶν παλαιῶν χριστοζωή, ἐὰν δὲν εἶναι καὶ οὗτος κεχαριτωμένος ἀπὸ τὸν Θεόν, ἵνα ἀναγνωρίζῃ τὴν θειότητα τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας, περὶ ἧς ἀναγινώσκει εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.

Ἡ πίστις καὶ ἡ παράδοσις τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν δι' ἡμᾶς σημασίαν καὶ ἀποτελοῦν κριτήριον τῆς πνευματολογικῆς ἡμῶν θρησκευτικῆς πείρας, μόνον ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον, «γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ»²⁷, ἀνήκομεν εἰς τοὺς ζωογόνους κόλπους τῆς τελούσης τὴν θείαν Εὐχαριστίαν Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἔχει τὸν Χριστὸν ὡς διαρκῆ παρουσίαν καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς γεγὼνός πάσαι ποτὲ ὑπάρξαν. Οἱ πιστοί, ἀπαγγέλλοντες τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, δὲν ἀναμνησκονταὶ ἀπλῶς ὅσων ἐθέσπισεν ἡ Α' καὶ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἀλλ' ὁμολογοῦν ὅτι τὴν στιγμὴν αὐτὴν ζοῦν ὡς πραγματικὸν γεγὼνός· ὁμολογοῦν καὶ καταθέτουν τὴν ἐν ἑαυτοῖς ζῶσαν παρουσίαν τῶν ἐν τῷ Συμβόλῳ ἀληθειῶν, αἵτινες ὅμως τυγχάνουν ὁμολογοὶ πρὸς τὴν πίστιν τῶν πατέρων τῆς Α' καὶ Β' Οἴκουμ. Συνόδου, ἡ πνευματολογικὴ μάλιστα πείρα τῶν ὁποίων ἠϋξήθη διὰ τῆς χριστοζωῆς μεταγενεστέρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας χάριν Θεοῦ πᾶν ὅτι κεῖται πέρα τῶν φυσικῶν νόμων δὲν ἐγγίζει, οὔτε ἀφορᾷ κατ' οὐσίαν εἰς τὸν ἀνθρωπον. Ἐπομένως ἡ ὀρθὴ πίστις τῶν πατέρων καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἡ ὅλη ἱερὰ παράδοσις, οὔσα μετὰ τῆς

27. Ἰ. Γαλ. 8' 9.

πίστεως θεϊον ἐνέργημα ἐν ἀνθρώποις ἀγωνισαμένοις πρὸς τοῦτο, δύναται νὰ εἶναι μόνον δυναμικὸν παρὸν, καθ' ὃ μέτρον τὸ σύγχρονον μέλος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι φορεὺς τῆς χάριτος τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἄλλαις λέξεσιν ἢ ὀρθὴ πίστις καὶ τὸ γεγονός τῆς ἱεράς παραδόσεως δὲν λαμβάνονται τελικῶς ἐκ τινος ἀνθρωπίνου θησαυροφυλακίου ἢ ἐκ τῶν πατερικῶν συγγραμμάτων, ἀλλ' ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ δὲ concessus μεταξύ τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν προγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, ὅπως αὕτη περιγράφεται εἰς τὰ σχετικὰ πατερικὰ κείμενα, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τοῦ συγχρόνου μέλους τῆς Ἐκκλησίας συνιστᾷ ἐξ ἐπόψεως ἀνθρωπίνης ἰσχυράν, ἀν μὴ τὴν μοναδικήν, ἐνδειξιν περὶ τοῦ ὅτι ἡ ὡς ὀρθὴ θεωρουμένη σύγχρονος πίστις εἶναι πράγματι ἐνέργημα καὶ δῶρον Θεοῦ πρὸς τὸν σύγχρονον πιστόν. Ὅσα λέγομεν περὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν πατέρων ὡς κριτηρίου τῆς ἰδίας ἡμῶν ἐμπειρίας καὶ τῶν μεθ' ἡμᾶς μελλόντων νὰ ἔλθουν χριστιανῶν, ἔρχονται προφανῶς εἰς λογικὴν ἀντίθεσιν πρὸς ὅσα περὶ «φυσιολογικῆς» αὐξήσεως τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐγράψαμεν εἰς προηγουμένην παράγραφον. Ἐπειδὴ ὅμως σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι νὰ συζητήσῃ καὶ νὰ ἄρῃ τὰς λογικὰς ἀντιθέσεις, ἀλλὰ νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς δυνατότητα καινῆς ζωῆς, ἀντιπαρερχόμεθα τὸ κατὰ κόσμον λογικὸν πρόβλημα, ἱκανοποιούμενοι ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ ἀλήθειαι αὗται τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς θεωρήσεως τῶν πατέρων ὡς κριτηρίου ἐβιώθησαν καὶ ἄλλοτε ὑπὸ μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄρα ἢ σύζευξις των, καίτοι παράδοξος, τυγχάνει γεγονός. Ὁ δὲ Χριστιανισμός, ὡν ἱστορία γεγονότων καὶ παρὸν δυναμικόν, ἀρκεῖται εἰς τὸ γεγονός τῆς τοιαύτης συζεύξεως.

Ἡ ἐν τῇ παραδόσει ὀρθὴ δόξα κέκτηται σημασίαν μόνον δι' ὅσους διαθέτουν ἤδη τὴν θείαν δυνατότητα ἀποδοχῆς καὶ ἀφομοιώσεως τῶν ἀποκεκαλυμμένων ἀληθειῶν. Τὰ γνήσια μέλη τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ζοῦν ἢ ὀφείλουν νὰ ζοῦν τὸ παρελθὸν ἀνακεκραμένον ἐν τῷ παρόντι. Ὁ πιστὸς θεωρεῖ καὶ ζῆ ὡς παρὸν ὅ,τι ὁ θύραθεν ἱστορικὸς μελετᾷ ὡς παρελθόν, διότι ὁ πιστὸς οὐδὲν πράττει ἢ νὰ ζῆ, ἀφοῦ, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, αὐτὸς ἐφανερῶθῃ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ»²⁸.

Ἄλλὰ τὸ ζῆν εἶναι κατηγόρημα αὐστηρῶς δυναμικόν, δημιούργημα καιρικὸν καὶ σημαντικὸν μόνον διὰ τὸν φορέα αὐτοῦ. Ἡ προσφορά τοῦ παρελθόντος εἰς τὸ γεγονός τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, δηλαδὴ τῆς χριστοζωῆς, εἶναι μᾶλλον μορφολογική. Ἡ ζωὴ δανείζεται πολλακίς μορφήν καὶ ἔνδυμα ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἵνα ἐκφρασθῇ ἐν συγκεκριμένῳ χρόνῳ, τόπῳ καὶ περιβάλλοντι, εἰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα στοιχεῖα λαμβάνονται ἐκάστοτε ὑπ' ὄψιν ὡς ὀδηγη-

28. Α' Ἰωάν. 8' 9.

τικοὶ μᾶλλον παράγοντες ἢ ὡς ἀντικείμενα πρὸς ἀκριβῆ ἀπομίμησιν καὶ ἐπανάληψιν.

Τ' ἀνωτέρω ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν ἱερὰν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν, δοθέντος ὅτι ἡ ἐνότης αὕτη εἶναι τελικῶς γεγονός παρεχόμενον ὡς θεῖον δῶρον εἰς τοὺς διακαῶς ἐπιποθοῦντας αὐτὸ πιστοῦς. Εἶναι δὲ ἡ ἐνότης δῶρον θεῖον καὶ βραβεῖον εἰς τὰς χάριν αὐτῆς ἀγωνιζομένας Ἐκκλησίας, ὡς συνιστῶσα συγχρόνως ἐξωτερικευσὶν ἢ ἐκδήλωσιν τῆς ἐντόνου χριστοζωῆς, ἡ ὁποία πρέπει νὰ θάλλῃ εἰς τὰ στήθη ἐκάστου μέλους τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, θ' ἀνεμένομεν ἀπὸ τὴν πολυπληθῆ εἰς ἐπισκόπους καὶ πλουσίαν εἰς θεολόγους Β' ἐν Βατικανῶ σὺνδοδον, ὅπως ὁμιλῆ περὶ *δημιουργίας* τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ περὶ γενέσεως αὐτῆς σήμερον ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν καὶ οὐχὶ περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος. Βεβαίως τὴν σὺνδοδον δὲν διέλαθεν ἴσως ὁ δυναμικὸς θεολογικὸς τρόπος θεωρήσεως τῆς ἐνότητος, πλὴν οὗτος δὲν φαίνεται νὰ ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν παρὰ μόνον δευτερευόντως, ἐνῶ ὤφειλε ν' ἀποτελῆ προϋπόθεσιν πάσης θεολογικῆς σκέψεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐνεργείας.

2. «Renovatio-reformatio» ἢ αὐξήσις τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας;

Ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ περὶ Οἰκουμενισμοῦ διατάγματος χρησιμοποιοῦνται συνωνύμως²⁹ οἱ ὄροι *renovatio* καὶ *reformatio*³⁰, κάποτε δὲ καὶ τὸ ρῆμα *instaurare* (= *instaurantur*)³¹, πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀνάγκης ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθῆ διαδικασίαν συνεχῶν ἀνακαινίσεων, προσλήψεων νέων μορφῶν, ἀνταποκρινομένων περισσότερον εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς, καὶ ἔστιν ὅτε αὐτοδιορθώσεων. Τοῦτο καθίσταται ἀναγκαῖον, δεδομένου ὅτι ἡ Ἐκκλησία τυγχάνει ὀργανισμὸς ἐνθεν μὲν θεῖος-θεοσύστατος, ἐνθεν δὲ ἀνθρώπινος, ἐκφραζόμενος ἐκάστοτε ἐν συγκεκριμέναις ἱστορικαῖς συνθήκαις³², αἵτινες, μεταβαλλόμεναι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ποικίλλουν κατὰ ἐποχάς.

Ἡ διαρκὴς μεταρρύθμισις³³ τῆς Ἐκκλησίας καταλέγεται πρώτη μεταξὺ τῶν ὄρων ἢ προϋποθέσεων τοῦ οἰκουμενισμοῦ, τονιζομένης οὕτω τῆς σημασίας, ἡ ὁποία ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν πατέρων τῆς συνόδου. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἔχει μακρὰν ἱστορίαν καὶ πείραν εἰς τοιοῦτου εἴ-

29. Πρβλ. τὸ ὑπόμνημα τοῦ Johannes Feiner εἰς τὸ *De oecumenismo*, ἐν *Das Zweite vatikanische Konzil* (Lexikon für Theologie and Kirche), II, Herder 1967, σελ. 71, ὑπόσημ. 23, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

30. Ἄρθρ. 4, 6 καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. καὶ τὴν «Einführung» εἰς τὸ *De oecumenismo* τοῦ Werner Becker, ἐν μνημ. ἔργῳ, σελ. 31-32.

31. Ἄρθρ. 6.

32. Αὐτόθι.

33. Αὐτόθι.

δους renovatio και reformatio. Τὸ ἀνακαινιστικόν³⁴ τῆς πνεῦμα εἶναι ὄπλον και διέξοδος τῆς.

Διερωτώμεθα ἄνω μετὰ πολλῆς περισκέψεως, ἐὰν τὸ γεγονός τῆς reformatio εἶναι ὄντως ὅ,τι προσιδιάζει εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δηλ. εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ δὲν θὰ διερωτώμεθα περὶ αὐτοῦ, ἐὰν τὸ De oecumenismo δὲν θεωρεῖ τὴν τοιαύτην renovatio-reformatio ὡς τὸν πρῶτον ὄρον «ἀποκαταστάσεως» τῆς ἐνότητος.

Ἡ ἐνότης εἶναι ἀλτήμα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις τυγχάνει σῶμα κατ' ἐξοχὴν πνευματικόν, μάλιστα δὲ θεοσύστατον. Ἐπομένως ὅ,τι σκεπτόμεθα και λέγομεν περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ προσιδιάζῃ αὐτῷ. Δι' ἐν σῶμα τὸ θεμελιῶδες εἶναι ἡ ἀξίησις του και ὑπὸ τὸ πρῶσμα αὐτῆς πρέπει νὰ ἐρευνηταί πᾶσα πιθανὴ μεταβολὴ του. Τὸ πνευματικὸν σῶμα «αὐξάνει τὴν ἀξίησιν τοῦ Θεοῦ»³⁵, τουτέστι διέρχεται, ἢ κάλλιον ζῆ, τὴν διαδικασίαν τῆς ἀξίησεως, τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ τριαδικὸς Θεὸς (ὅστις ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ εἶναι κεφαλὴ τοῦ σώματος), και ἡ ὁποία διενεργεῖται τῇ ἐλευθέρῳ βουλήσει τῶν ἀνθρώπων, ὅτινες συνιστοῦν τὰ μέλη τοῦ σώματος. Ἐπομένως τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας αὐτοαυξάνεται.

Ἡ θαυμαστὴ παύλειος εἰκὼν τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος και ἡ τοῦτου αὐτοαὐξίησις βοηθοῦν ἄριστα τὴν ὀρθοδόξως θεολογοῦσαν σκέψιν, νὰ ἴδῃ και νὰ περιγράψῃ ὅ,τι δύναται νὰ περιγραφῇ εἰς αὐτό. Οὕτως ἐν σῶμα και μάλιστα πνευματικόν, τουτέστιν αὐθεντικόν—ὡς ζῶν τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, «ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ»³⁶ αὐτοῦ—αὐξάνει εἰς Αὐτὸν τὰ πάντα»³⁷, χωρὶς μάλιστα ν' ἀπαιτῆται ἢ νὰ εἶναι δυνατὴ οἰαδήποτε ἔξωθεν και οἰονεὶ βεβιασμένη ἐπέμβασις, ὥστε νὰ καθίσταται νοητὴ μία reformatio ἢ μία renovatio τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ renovatio προϋποθέτει διαλεκτικὴν τινὰ σχέσιν μεταξὺ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ θὰ ὑποστῇ τὴν renovatio, και ἐκείνου ὅστις θὰ ἐνεργήσῃ τὴν renovatio. Ἀλλὰ τοιαύτη σχέσις εἶναι ἀνύπαρκτος, διότι ὁ μὲν θύραθεν κόσμος δὲν διαθέτει τὸ κριτήριον και τὴν δύναμιν πρὸς ἀνακαινίσιν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ Χριστός, ὅστις εἶναι Θεός, μετὰ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων και πιστευόντων συνιστοῦν τὸ πραγματικόν και ζῶν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως τῆς ἀνωτέρω διαλεκτικῆς σχέσεως μὴ ὑπαρχούσης, ἀποβαίνει κατ' οὐσίαν ἀδύνατος και ἡ renovatio.

Ἡ συνέπεια τῶν σκέψεων τούτων εἶναι ἄκρως ὀδυνηρά. Καὶ τοῦτο διότι ὀφείλει τις ν' ἀρνηθῇ τὴν ὀρθότητα και τὴν αὐθεντικότητα εἰς πᾶσαν renovatio-reformatio, ἥτις ἔγινεν ἢ μέλλει νὰ γίνῃ ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

34. Ἄρθρ. 4.

35. Κολασ. β' 19. Πρβλ. και Ἐφεσ. δ' 15, 16.

36. Ἐφεσ. δ' 15.

37. Αὐτόθι.

Ἡ πραγματοποίησις τῆς *renovatio* προϋποθέτει στατικὴν καὶ νομικὴν ἀντίληψιν περὶ Ἑκκλησίας, μολοντί ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι συμβαίνει τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. ἡ *renovatio* προϋποθέτει δυναμικὴν θεώρησιν τῆς Ἑκκλησίας. Βεβαίως ταῦτα δὲν σημαίνουν, ὅτι ὅσαι μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς π.χ. Ἑκκλησίας, μάλιστα ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνος καὶ ἐντεῦθεν, ἅπασαι στεροῦνται μαθηματικῶς αὐθεντικότητος. Πιστεύομεν, ὅτι τινὲς ἢ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν ἡ «φυσιολογικὴ» ἔκφρασις τῆς αὐξήσεως τοῦ σώματος τῆς Ἑκκλησίας, πλὴν ὅταν μία γενικὴ σύνοδος συνέρχεται, ἵνα προβῇ εἰς μεταρρυθμίσεις καὶ οὐχὶ ἵνα διαπιστώσῃ καὶ συγχρόνως ἐπικυρώσῃ τὴν αὐξήσιν τῆς, διαπράττει θεμελιῶδες σφάλμα, ὅπερ θέτει ἐν κινδύνῳ τοῦλάχιστον τὴν αὐξήσιν τῆς.

Τὸ γεγονός τῆς συγκλήσεως μιᾶς συνόδου σκοπὸν πρέπει νὰ ἔχη ἐνθεν μὲν τὴν αὐτοσυνειδησίαν τοῦ σώματος τῆς Ἑκκλησίας περὶ τῆς εἰς τὸν μεταξὺ χρόνον συντελεσθείσης αὐθεντικῆς αὐξήσεώς τῆς, ἐνθεν δὲ τὴν ἐπίσημον καὶ τυπικὴν—διότι ἡ οὐσιαστικὴ καὶ πραγματικὴ ἔχει ἤδη προηγηθῆ—ἀπόρριψιν τῶν σεσηπτότων μελῶν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀποβολὴν—τυπικὴν καὶ ταύτην—παντὸς ὀθνείου ἢ χαρακτηριστικῶς καιρικοῦ στοιχείου, τὸ ὅποιον δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ζῶντα καὶ αὐθεντικὸν ὀργανισμόν τοῦ σώματος τῆς Ἑκκλησίας.

Πρὸς τινὰ ἐξήγησιν τῶν ἀνωτέρω περὶ αὐξήσεως τοῦ σώματος τῆς Ἑκκλησίας ἀπόψεων ἔστρωσαν τὰ ἐξῆς δύο παραδείγματα, τὸ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ τὸ τοῦ εὐκόρμου δένδρου.

α) Ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμός, αὐξάνων καὶ ἐνηλικιούμενος καὶ ὠριμάζων, γνωρίζει μίαν ἐσωτερικὴν διαδικασίαν, ἣτις ἐκφράζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς μεγέθυνσιν καὶ ὠρίμανσιν—τὸ νήπιον γίνεται παιδίον, τὸ παιδίον ἔφηβος, ὁ ἔφηβος νέος, ὁ νέος ἀνὴρ κ.λ.π.—ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἀπόρριψιν νεκρῶν κυττάρων καὶ ἀποβολὴν διὰ τῶν πόρων τοῦ σώματος πολλῶν καὶ ποικίλων οὐσιῶν, αἵτινες θεωροῦνται καὶ εἶναι ἄχρηστοι, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ ἐπιβλαβεῖς, διὰ τὸν ὀργανισμόν. Τοῦτο συμβαίνει μολοντί τ' ἀποβαλλόμενα νῦν στοιχεῖα ἦσαν ἴσως ἄλλοτε χρήσιμα—πλὴν πρὸς καιρὸν μόνον—εἰς τὸ σῶμα, ἃ εἶχον εἰσέλθει ἐν αὐτῷ ἀναμειγμένα μετ' ἄλλων καταλλήλων τροφῶν. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει ἀκριβῶς εἰς τὸ ἅγιον σῶμα τῆς Ἑκκλησίας.

β) Τὸ εὐκόρμον δένδρον, ἢ πεύκη λ.χ., ἐνῶ ὅταν εἶναι μικρᾶς ἡλικίας ἔχει κορμὸν μὲ λείαν ἐπιφάνειαν, αὐξανόμενον σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἐν συνθήκαις εὐνοϊκαῖς, ἐμφανίζει εἰς τὸν κορμόν του ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν μὲ καταφανῆ καὶ ἄκρως δυναμικὴν τάσιν ἀπορρίψεως τῶν ἐν τῷ μεταξὺ δημιουργηθέντων ἐξογκωμάτων καὶ προεξοχῶν, αἵτινες ἄλλοτε μὲν ἀπετέλουν χρήσιμον φλοιὸν τοῦ κορμοῦ, νῦν δέ, αὐξηθέντος τοῦ κορμοῦ, ἀπορρίπτονται, διότι τὸ δένδρον ζῆ ἄλλην ἐποχὴν, καθ' ἣν προσπαθεῖ ν' ἀποκτήσῃ νέον φλοιὸν, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν νέαν του ἐσωτερικὴν κατάστασιν. Ἡ ἐξωτερικὴ, πλὴν ἐσωτε-

ρικής προελεύσεως, διαδικασία αὕτη, καθ' ἣν ἐκδηλοῦται ἡ αὕξησις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ δένδρου, τὸ ὅποιον παρὰ τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα παραμένει οὐσιαστικῶς ἀλλὰ καὶ μορφολογικῶς τὸ αὐτό, πρέπει νὰ παρατηρῆται καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διαδικασία κέκτηται τεραστίαν σημασίαν διὰ τὴν ἱεράν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν, ἰδιαιτέρως μάλιστα τὸ ἐξόχως χαρακτηριστικὸν γεγονός ἐπιφύεται βαθεῖα αἰτιώδης σχέσις μεταξύ αὐξήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἢ τοῦ δένδρου πρὸς τὴν ἀπόρριψιν καὶ ἀποβολὴν τῶν ἀχρήστων ἢ ἐπιβλαβῶν στοιχείων. Καὶ ἂν ἀδυνατῶμεν—ὅπως καὶ ἀδυνατοῦμεν—νὰ εἰπῶμεν ὅτι ἡ αὕξησις προηγεῖται τῆς ἀπορρίψεως, σημειοῦμεν πάντως ὅτι ἡ αὕξησις εἶναι πρωτογενὲς γεγονός, ἐκφραζόμενον καὶ νοοῦμενον ἐξωτερικῶς μόνον διὰ τῆς διαδικασίας τῆς ἀπορρίψεως τῶν ἐνδυμάτων καὶ δημιουργίας νέων. Δὲν πραγματοποιεῖται *reformatio*, ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ αὕξησις. Δὲν ὑπάρχει αὕξησις, ἐὰν δὲν γίνῃ *reformatio*. Δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν ὅτι πρόκειται διὰ γεγονότα ταυτόχρονα, ἀδυνατοῦμεν ὅμως νὰ εἰπῶμεν, ὅτι ἡ αὕξησις ἄρχεται διὰ τῆς *reformatio-renovatio*. Τοῦτο θὰ ἦτο μέγα ὀλίσθημα.

Τ' ἀνωτέρω πρέπει, φρονοῦμεν, νὰ λαμβάνῃ πρὸ ὀφθαλμῶν πᾶσα μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν προσπάθεια ἀντιμετωπίσεως τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐνότητος. Ἰνα δηλ. εὐρεθῶμέν ποτε εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἴδωμεν ἑαυτοὺς ὑπερβάντας τὰς διαφορὰς καὶ ἡνωμένους εἰς μίαν ποίμνην, ὀφειλομεν ἐν ἀγωνίᾳ συνεχεῖ καὶ ἐλπίδι σταθερᾶ, ν' ἀποβλέψωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν αὕξησιν, τὴν ὁποίαν πρακτικῶς πάντοτε παραθεωροῦμεν, τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν δὲν αὐξηθῇ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, οὐδέποτε θὰ δυναθῇ τοῦτο νὰ ὑπερβῇ θετικῶς τὰς παρεισφρησάσας παρεξηγήσεις—διαφορὰς.

Ἰδοὺ διατὶ φαίνεται ἡμῖν ἐπικίνδυνον ἀλλὰ καὶ οὐτοπία τὸ νὰ θέτῃ ἡ Ἐκκλησία τὴν *renovatio-reformatio* ὡς ἓνα τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Ἡ ὑπόθεσις τῆς *reformatio* παρουσιάζεται ἐν τῷ περὶ Οἰκουμενισμοῦ διατάγματι ὡς ἔργον θετικόν, ἐνῶ πράγματι εἶναι ἀρνητικόν, γνωριζόμενον ὡς μία τῶν συνεπειῶν τῆς αὐξήσεως, ἥτις καὶ μόνη ἀποτελεῖ θέσιν καὶ κατάφασιν ζωῆς.

3. «Ἱεραρχικὴ θεώρησις τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἐκκλησίας»—Ἐν ἐξόχως θετικόν βῆμα τῆς Β' ἐν Βατικανῷ συνόδου.

Ἐπὶ παρομοίῳ πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἐπιπέδου θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἐκφράσῃ ἀπόψεις περὶ πολλῶν εἰσέτι σημείων τοῦ *De oecumenismo*, πλὴν, ὑπερβάντες ἤδη τὰ ὅρια μιᾶς συντόμου μελέτης κλειόμεν τὸν λόγον διὰ τῆς ὑπογραμμίσεως τοῦ πλέον θετικοῦ στοιχείου, ὅπερ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὑπὸ σχόλιον διάταγμα.

Ἐν τῷ ἄρθρῳ 11 ἀναγινώσκομεν: *Incomparandis doctrinis meminerint existere ordinem seu «hierarchiam» veritatum doctrinae catholicae, cum diversus sit earum nexus cum fundamento fidei christianae*³⁸.

38. Δηλ. «συγκρίνοντες (οἱ ἀσκοῦντες διάλογον) τὰς διδασκαλίας ἅς ἐνθυμοῦνται, ὅτι

Ἡ πρότασις αὕτη ἀποτελεῖ μεγαλειῶδες θετικὸν βῆμα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς δημιουργίαν χώρου ἀνταλλαγῆς θεολογικῆς ἐμπειρίας³⁹. Θέλομεν δὲ νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ πρότασις αὕτη ἀποτελεῖ ἐνδεικτικὸν ἀξήσεως τοῦ σώματος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ ἀπλῆν διάθεσιν συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ὅποτε ἡ σημασία της θὰ ἐμειοῦτο εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Ἀπὸ πλευρᾶς ρωμαιοκαθολικῆς ἡ τοιαύτη ἱεραρχικὴ θεώρησις τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἴσως νὰ εἶναι διὰ τὴν ἐποχὴν μας ἡ καλυτέρα συμβολὴ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος. Τὴν δυνατότητα δὲ «διαλόγου» δίδει πρακτικῶς καὶ οὐσιαστικῶς μόνον ἡ φράσις αὕτη τοῦ De oecumenismo, τὸ ὁποῖον ὅμως διαπράττει τὸ μέγα ἀμάρτημα νὰ μετατρέπη τοὺς μὲν ἐπισκόπους εἰς θεματοφύλακας καὶ χωροφύλακας τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς δὲ θεολόγους—μέλη αὐτῆς ἐλευθέρους συζητητάς. Δις ἀναφέρεται μετ' ἐμφάσεως εἰς τὸ κείμενον ὅτι οἱ θεολόγοι πρέπει νὰ ἐργάζωνται sub pastorum vigilantia prudenter⁴⁰ τῶν ποιμένων—ἐπισκόπων, ὡς ἐὰν ἦτο δυνατὸς ὁ διαχωρισμὸς ἱερωσύνης καὶ θεολογίας. Καὶ βέβαια ἡ ἐποχὴ μας γνωρίζει αὐτὸν τὸν διαχωρισμὸν, πλὴν οὗτος εἶναι κατάπτωσις καὶ πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ ὑπερβληθῆ, ἐὰν ὄντως ἀγωνιῶμεν διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ποιμένες (ἱερεῖς—ἐπίσκοποι) ἢ θὰ θεολογοῦν ἢ θὰ ἀστυνομεοῦν τὴν ἀνταλλαγὴν θεολογικῆς πείρας τῶν θεολόγων, τοὺς ὁποίους, κατὰ συνέπειαν, ὡς μὴ ἀληθεῖς θεολόγοι, δὲν θὰ ἀντιλαμβάνωνται μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τοὺς παρεξηγοῦν. Οἱ θεολόγοι—μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἔχοντες μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τὸν σύνδεσμον, ὅπως ἐκφράζει⁴¹ αὐτὸν ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος, ἐκζητοῦν τὸν ἁγιασμὸν τοῦ ἐπισκόπου, τὸν ὁποῖον μάλιστα θέλουν μάρτυρα τῆς ἀγωνίας των πρὸς ἔκφρασιν τῆς χριστοζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἐπίσκοπος δὲν δύναται νὰ εἶναι θεματοφύλαξ καὶ χωροφύλαξ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, διότι αἱ ἀλήθειαι αὗται καὶ ἡ παράδοσις μας ἔχουν κυρίως σημασίαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μόνον ὅταν αὗται ἀποτελοῦν ζῶσαν πραγματικότητα ἐν τῷ παρόντι. Ὁ ἐπίσκοπος ἢ ζῆ ὡς παρὸν τὰς ἀληθείας καὶ τὴν παράδοσιν, ὅποτε ἄλλοτε θεολογεῖ καὶ ἄλλοτε γίνεται μάρτυς τῆς θεολογίας, ἢ δὲν ζῆ αὐτάς, ὅποτε εἶναι κενὸς ἐπίσκοπος, ἄνευ εἶδους καὶ κάλλους πνευματικοῦ.

ὑπάρχει μία τάξις ἢ μία ἱεραρχία τῶν ἀληθειῶν τῆς καθολικῆς διδασκαλίας, διότι ἡ συνάφεια τῶν ἀληθειῶν τούτων πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι διάφορος» (Διάταγμα περὶ Οἰκουμενισμοῦ, τύποις polyglotis Vaticanis 1965, σελ. 14).

39. Προτιμῶμεν τὴν ἔκφρασιν «ἀνταλλαγὴ θεολογικῆς ἐμπειρίας» ἀπὸ τὸν σήμερον κατὰ κόρον ὑπὸ πάντων χρησιμοποιούμενον ὄρον «διάλογος», διότι, ἐνῶς ἡ ἔκφρασις δύναται νὰ σημαίνῃ τὸ σωτηριῶδες γεγονός τῆς χριστοζωῆς, ὁ ὄρος ὑποδηλοῖ μόνον τὴν διαλεκτικὴν σχέσιν δύο ἀνθρώπων, ὅπερ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν θρησκευτικὴν πραγματικότητά. Πάντως θὰ ἤξιζεν ἢ μάλλον εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀναγκαῖον, ὅπως τὰ μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνταλλάξουν σχετικῶς τὴν πείραν των, ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ὅπερ ἤδη ἔλαβεν ἴσως κακὴν τροπὴν εἰς τὰς διεκκλησιαστικὰς σχέσεις.

40. Δηλ. «ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν» ("Ἀρθρ. 4 καὶ 9).

41. Ἰ γ ν α τ ἰ ο υ, Πρὸς Ἐφεσίους, δ' (ΒΕΠ 2,265).

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ μέθοδοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς συγχρόνου θεολογίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως παρὰ τὸν εἰρηνιστικὸν των χαρακτήρα προοιωνίζονται διεύρυνσιν τοῦ ρήγματος, τὸ ὁποῖον χωρίζει ἤδη τὰς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὴν μὲν τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ζῶμεν τὸν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν παροξυσμὸν τοῦ εἰρητισμοῦ, εἰς τοὺς συγκινητικὸς λόγους τοῦ ὁποῦ ἐπαναπαυόμεθα, δὲν εἶναι ἐμφανῆς ὁ κίνδυνος τῆς διευρύνσεως τοῦ ρήγματος, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἤρχισαμεν ἀκόμῃ νὰ κάμωμεν θεολογίαν μὲ προϋπὸθεσιν τὸν εἰρητισμὸν. Ὅταν ὅμως, μετ' οὐ πολὺ, ἀναγκασθῶμεν νὰ θεολογήσωμεν, τότε θ' ἀντιληφθῶμεν ὅτι ὁ οἰκουμενισμὸς καὶ ὁ εἰρητισμὸς μας θ' ἀποβῆ ἑσχάτη πλάνη χειρὼν τῆς πρώτης. Καὶ φυσικὰ δὲν θὰ πταίῃ ὁ οἰκουμενισμὸς, δηλ. ἡ διάθεσις πρὸς ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν, οὔτε καὶ ὁ εἰρητισμὸς, δηλ. ἡ προσπάθεια ἐπιβολῆς εἰρήνης ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ. Αἰτία θὰ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ πρὸς ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ζῆλος ἡμῶν ὑπῆρξεν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ζητοῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν μίαν νέαν δημιουργίαν—ἀφοῦ, ὡς εἴπομεν, ἡ ἐνότης τῶν Ἐκκλησιῶν δημιουργεῖται, δὲν ἀποκαθίσταται—χρησιμοποιοῦντες μέσα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔφερον μέχρι τοῦδε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἡ κρατοῦσα θεολογία ὠδήγησεν εἰς τὸ σημερινὸν θεολογικὸν χάος, τὸ ὁποῖον, ὅπου δὲν ἐπῆλθεν εἰσέτι, ὑποκαθιστᾷ ἢ στεῖρα παραδοσιοκρατία. Ἡ θεολογία ὄλων σχεδὸν τῶν Ἐκκλησιῶν κινεῖται περὶ δύο πόλους, οἱ ὁποῖοι ὅμως προέρχονται ἐκ τοῦ χώρου τῆς θύραθεν σκέψεως. Οἱ πόλοι οὗτοι εἶναι ὁ φ ι λ ε λ ε υ θ ε ρ ι σ μ ὸς (liberalismus) καὶ ὁ συντηρητισμὸς (conservatismus). Οἱ θεολόγοι συμφύονται ὅτι εἶναι ἢ φιλελεύθεροι ἢ συντηρητικοί, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύωνται ὅτι ἀμφότεροι αἱ κατηγορίαι αὐταὶ εἶναι ξένα πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ἀνυποψία δὲ αὕτη τῶν θεολόγων καθιστᾷ ἐξόχως δυσχερῆ τὴν θετικὴν καὶ δυναμικὴν καὶ θεοπρεπῆ ὑπέρβασιν τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τοῦ συντηρητισμοῦ ἢ ἄλλως τῆς παραδοσιοκρατίας.

Ἀνάλογον φαινόμενον παρετηρήθη καὶ παρατηρεῖται καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διακρίσιν τῆς θεολογίας εἰς κ α τ α φ α τ ι κ ῆ ν καὶ ἀ π ο φ α τ ι κ ῆ ν. Ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν θεολόγων ἦσαν καὶ εἶναι ὁπαδοὶ τῆς πρώτης, ἄλλοι δὲ τῆς δευτέρας, ἐνῶ πρόκειται περὶ γνωσιολογικῶν σχημάτων φιλοσοφικῆς προελεύσεως, ἐλάχιστα ἐναρμονιζομένων πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποῖα ἐνδιαφέρεται μόνον νὰ ζῆσῃ τὴν ζωὴν, τὴν ὁποῖαν προσέφερε καὶ προσφέρει «ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανώμενος» Χριστός. Ἡ σύγχυσις

περὶ τὴν διάκρισιν ταύτην ἦτο τόσο ἐυρεΐα καὶ βαθεΐα, ὥστε νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ὀρθόδοξος θεολογία ὡς ἀποφατική, καίτοι ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν οἱ πάντες ὅτι ἡ Ὄρθοδοξία καὶ γενικώτερον ἡ θεολογία τῆς Ἀνατολῆς κατάρθωσε νὰ ὑπερβῇ ἐν τῷ προσώπῳ κορυφαίων ἐπροσώπων αὐτῆς καὶ τὴν καταφατικὴν καὶ τὴν ἀποφατικὴν μέθοδον διὰ τῆς νηπτικῆς θεολογίας ἢ τῆς θεολογίας τῆς θεοπτίας, ὡς αὕτη ἐκφράζεται ὑπὸ Διαδόχου τοῦ Φωτικῆς, Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Νικολάου τοῦ Καβάσιλα καὶ ἄλλων.

Θὰ κατορθώσῃ ἄρα γε ἡ Ὄρθόδοξος πρῶτον θεολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ἡ Προτεσταντικὴ τοιαύτη, νὰ ὑπερβῇ τὰ θύραθεν δεσμὰ τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τοῦ συντηρητισμοῦ; Ἡ βαθεΐα συνείδησις τοῦ ἐπιτακτικοῦ προβλήματος τούτου ὤθησεν ἡμᾶς νὰ γράψωμεν περὶ θεολογίας ὡς χριστοζωῆς, περὶ θεολογίας εὐρυνούσης τὸ ρῆγμα τῶν Ἐκκλησιῶν, περὶ ἀναζητήσεως νέας θεολογίας, θετικῆς «ὑπερβάσεως», καὶ περὶ Θεανθρωπολογίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν.